İRAN VE MISIR MÜSLÜMAN KARDEŞLERİ: İLİŞKİLER GELİŞECEK Mİ YOKSA BASİT BİR ONARIMDAN MI GEÇECEK?

Eylül 2018 | **Tamer Badawi – Osama Al-Sayyad**

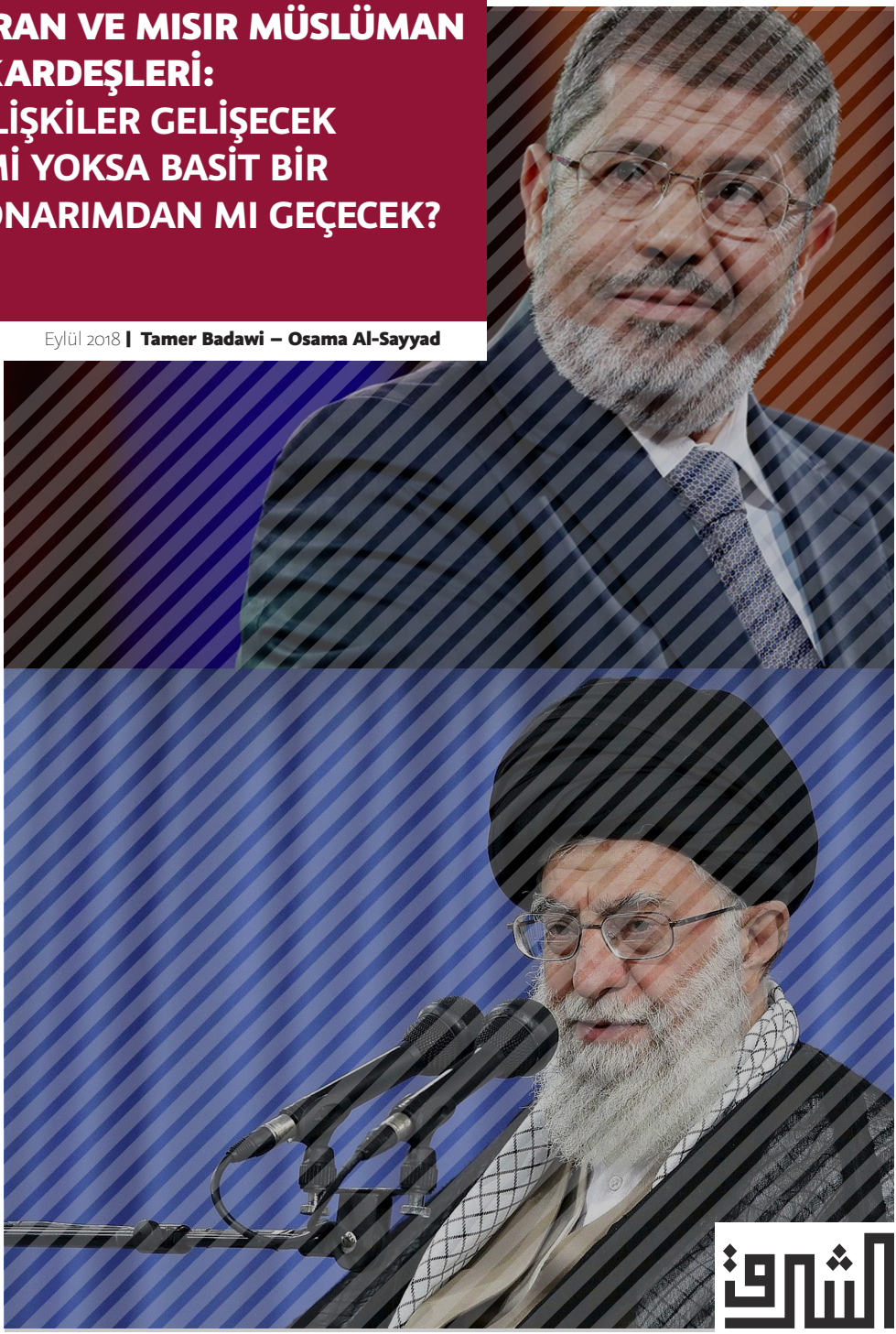

ALSHARQ FORUM RAPOR

ALSHARQ FORUM

İRAN VE MISIR MÜSLÜMAN KARDEŞLERİ

İLİŞKİLER GELİŞECEK Mİ YOKSA BASİT BİR ONARIMDAN MI GEÇECEK?

Tamer Badawi – Osama Al-Sayyad

منتدى الشرق
ALSHARQ FORUM

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellif(ler)ine aittir.

Telif hakkı © 2018, Al Sharq Forum
Her hakkı saklıdır.
Tasarım: Jawad Abazeed
Türkiye'de basılmıştır.

Bu yayının tüm hakları Al Sharq Forum'a aittir. Al Sharq Forum'un izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Adres: Yenibosna Merkez Mahallesi, 29 Ekim Caddesi.
İstanbul Vizyon Park A1 Blok, Kat:6 No.:52 34197
Bahçelievler / İstanbul / Türkiye.
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

İçindekiler

Yönetici Özeti 4

Giriş 6

Bölüm I: Arap Baharı ve Sonrası Bağlamında İran'ın İhvan Politikası

A. İran'ın Arap Baharı Politikası: Meyveleri Toplayıp Tehditleri Def Etmek 12

i. Desteklenen Devrimler 13

ii. Desteklenmeyen Devrimler 16

B. İran'ın Arap Baharı sonrası politikası: Kazanımları korumak için köprüler kurmak 17

Bölüm II: Mısır İhvanı ve İran: İlişkilerde Ortaya Çıkan Kırılganlıklar ve Gerilemeler

A. Arap Baharı: Mısır İhvanı'nın Dış Politikasında Yeni Bir Başlangıç Noktası 27

i. Ocak'tan Sonra: Mısır İhvanı ve İran arasında mesafeli ilişkiler 28

ii. Suudilerin Dikkatli Gözetimi Altında "Tam Olamayan Dörtlü" 30

iii. İhvan'ın İran'a bakışındaki aşamalı değişim 31

iv. Kolay fakat imkânsız ilişkiler: pahalı bir av kaçar 37

B. Darbe sonrası: İran beklemedeyken İhvan geri çekiliyor 37

i. İhvan içerisindeki ayrışmalar: İran ile iletişim hususunda farklı eğilimler 40

Sonuç 50

Referanslar 55

YAZAR HAKKINDA 59

AL SHARQ FORUM HAKKINDA 59

Yönetici Özeti

■ Arap Baharı'nın patlak vermesiyle yaşanan devrimlerin ardından artan İran nüfuzu, İran İslam Cumhuriyeti'nin Arap toplumları, özellikle de Sünni topluluklar nezdindeki imajını ciddi bir şekilde değiştirmiştir. İran'ın, Suriye'deki mevcut rejimin lideri Beşar el-Esad'a karşı 2011'de başlatılan isyan girişimlerinin bastırılmasındaki ve Maşrık bölgesindeki ülkelerde devlet güçlerine paralel güvenlik birimleri ile askeri birlikler oluşturma girişimleri, İran açısından olumsuz bir imaj yaratmıştır. İran ise bu imajı düzeltmek ve Sünni Arap ortaklardan oluşan geniş bir taban oluşturmak için jeopolitik kazanımları yoluyla yerel Sünni Arap toplulukları ile iletişim ağları inşa etmeye çalışmaktadır.

■ Müslüman Kardeşler (İhvan olarak bilinmektedir), İran'ın devlet-dışı aktörler konusunda izlediği diplomaside başlıca hedeflerinden biri olagelmiştir. İran, küresel İhvan ağına tarihsel anlamda öncülük eden Mısır İhvanı'nı, genel olarak Arap halk taban hareketleri ile ilişkilerini geliştirme çabaları çerçevesinde bir bakıma yanına çekmeye çalışmaktadır. Bir taraftan Mısır'daki ve bölgenin geri kalanına yayılan İhvan ile ilişkilerini geliştirmek; Tahran'ın kamu diplomasisini güçlendirirken, öte taraftan kendisine düşman aktörlerle yaşadığı sorunlarda İhvan'ın arabuluculuk etmesi için de zemin hazırlamaktadır. Bu sebepledir ki Arap Baharı devrimleri, bilhassa Mısır'daki devrim, kritik Sünni Arap aktörlerle olan ilişkilerin yeniden tanımlanması açısından bir dönüm noktası olmuştur.

■ Mısır İhvanı için Ocak 2011'deki Mısır Devrimi, İhvan'ın bölgesel düzeyde siyasi yapılara ve temel bir aktör olarak kendisine yönelik yaklaşımlarda bir dönüm noktası olmuştur. İran hususunda ise, Arap Baharı döneminde bölgesel siyasi dinamiklerin yeniden şekillenmesine paralel bir şekilde karşılıklı ilişkileri yeniden yapılandırmak yönünde ortak bir çıkar söz konusuydu. İhvan ile İran arasında geçmişte kurulan ve mezhepler arası bir mahiyette olan ikili ilişkiler de önemli bir faktördü.

■ İhvan'ın, Mısır'ın bölgeye yönelik dış politikasında köklü değişikliklere gitme konusundaki yaşadığı tereddütler, Körfez bölgesindeki kilit aktörler- Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)- arasında İslamcı bir bölgesel eksenin yükselişe geçtiğine dair endişelerin artmasını beraberinde getirmiştir. İhvan özelindeki beklentiler de bu noktada Mısır tarafının cesurca

adım atması yönünde iken, buna mukabil İran'ın da mevcut tablodan tatmin olmadığı bir düzlemde seyretmiştir.

■ Mısır İhvanı iktidara yaklaştıkça iç ve dış baskılar artmış ve grup, "İran dosyası" ile ilgili daha temkinli bir yol izlemeyi tercih etmiştir. Mısır İhvanı'nın öncü kadrolarının başında gelen isimlerden Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, İran ile iletişim kanallarını selefi olduğu Hüsnü Mübarek ile kıyaslanamayacak ölçüde açık tutmuş olsa da Mısır ile İran'ın tam bir yakınlaşma içerisinde olmasından da mümkün mertebe kaçınmıştır. Bunun yerine Kahire, Körfez bölgesindeki aktörlerin artan endişelerini aşamalar halinde gidermeyi tercih etmiştir.

■ Kahire'deki İhvan önderliğindeki hükümete karşı yapılan askeri darbenin ardından grup, Mısır'da ve Mısır'da yeni oluşan askeri cunta öncülüğündeki hükümetin bölgede yürüttüğü tasfiye politikasını bertaraf etmek için yalnız kalmayı tercih etmiştir. Darbeden sonraki ilk dönemlerde, İran medyasına yansıyan resmi söylem, Tahran'ın İhvan ile iletişimi sürdürmeye istekli olmadığını ortaya koymaktaydı. Diğer taraftan İhvan da İran'dan gelecek bir desteğe yönelik isteksizliğini, İran ile iş birliği yapmayı kendileri için zor kılan mevcut hassas durumu öne sürerek gerekçelendirme yoluna başvurmaktaydı.

■ Mısır İhvanı içerisindeki bölünmeler her geçen gün artarken İran, gelişmekte olan taraflarla (eski toplar, yeni liderlik cephesi ve muhalifler) arasında yeni iletişim kanalları açmaya başlamıştır. Bu grupların her birinin ise örgütün dış politikası ve İran'la nasıl bir ilişki kurulması gerektiği hakkında farklı görüşleri mevcuttu. Eski toplar, İran'a olan yaklaşımlarında daha muhafazakâr bir tutum takınırken, muhalif kanat da İran'a İran konusunda daha açık ve yeni liderlik cephesi ise bu ikisi arasında bir pozisyona sahiptir.

■ Mısır İhvanı'nın üst düzey üyelerinin Türkiye ve Katar'da yerleşik bulunması ile birlikte, bu ülkelerdeki İhvan gruplarının İran'a yönelik yaklaşımlarının bulundukları ülkelerin İran'a yaklaşımından etkilendiği söylenebilir. Bu etki, genel olarak İran'a yönelik olumlu yaklaşımı muhafaza etmeyi daha zor kılmıştır. Dolayısıyla, İhvan üyelerine ev sahipliği yapan ülkelerin değinilen bölgesel dinamiklere yönelik tutumlarına göre Mısır İhvanı'nın İran ile ilişkileri de belli bir boyuta kadar bu durumdan etkilenecektir.

Giriş

İran İslam Cumhuriyeti ile küresel İhvan ağının -diğer bir adıyla Müslüman Kardeşler ağı- ana örgütü olan Mısır İhvanı arasındaki ilişkiler, İran'da İslam Cumhuriyeti rejiminin kuruluşundan bu yana sürekli bir değişim hâli içerisinde olmuştur. Arap Baharı devrimleri ve sonrasındaki süreç, iki taraf için de ilişkilerin sınandığı bir dönem olmuş ve Orta Doğu'da Sünni ve Şii siyasal İslamcı hareketler arasında yeni iş birliği ve çatışma alanları yaratmıştır. İhvan, uzun yıllardır diğer Sünni siyasal İslamcı hareketler üzerindeki farklı derecelerdeki etkisiyle bölgedeki en güçlü Sünni siyasal İslamcı hareket olarak görülürken, İran bölgede kendi ajandasıyla uyumlu bir şekilde hareket eden birçok silahlı Şii siyasal İslamcı hareketin yegâne patronu ve sponsoru olarak görülmektedir. Hem İhvan hem de İran, bölgede ve bölgeyi aşan bir şekilde siyasal İslamcı eğilimleri etkileme kapasitesine sahip temel siyasal dinamiklerdir. Dahası, İran ve Mısır'ın Orta Doğu'daki jeostratejik, dini ve tarihi önemi, iki taraf arasındaki ilişkilerin önemini daha da arttırmaktadır. Mısır'ın Sünni Müslümanların tarihsel anlamda en etkili dini kurumlarından biri olan El Ezher'e ev sahipliği yaptığı göz önüne alındığında İran, Mısır'ı Arap ülkelerinin öncüsü ve Mısır İhvanı da İran'ı dünyanın birçok yerindeki farklı Şii kesimleri harekete geçirme kapasitesine sahip, pro-aktif ve etkili bir bölgesel aktör olarak görmektedir.

Kum merkezli Şii uleması ve Mısır İhvanı'nın en üst kademeleri arasındaki bağlantılar, 1940'lı yıllara, 1947 yılında Kahire'de "İslam'ın Fıkhi Ekolleri Arasında Yeniden Yakınlaşmayı Sağlama Cemiyeti"nin kurulmasına kadar uzanmaktadır[1]. Cemiyet, Ezher'deki Mısırlı âlimler ile Kum merkezli İranlı âlimlerin önde gelen Sünni ve Şii figürler için bir diyalog platformu kurmaya yönelik ortak çabaların bir ürünüydü. Cemiyet'in başında Mısırlı bir diplomat ve Filistin Yanlısı Parlamentolar Arası Kongre'nin kurucusu olan Muhammed Ali Alluba vardı. Alluba'nın Mısır İhvanı'nın kurucusu olan Hasan el Benna ve Müslüman Gençlik Cemiyeti'nin kurucusu Muhammed Salih Harb ile güçlü ilişkileri vardı[2]. Cemiyet'in Mısırlı katılımcıları, bu ekoller arası diyalog çabasına zemin kazandıracak şekilde bir dizi siyasal İslamcı hareketi ve kurumu da söz

konusu platforma dâhil etmişti[3]. Öte yandan bu platformun kurulması, Muhammed Rıza Şah ile Kraliçe Fevziye arasındaki kraliyet evliliği ile gelişen ilişkilerin bir çıktısıydı.

Cemiyet'in kuruluşunu takip eden yıl Hasan el Benna ile Ayetullah Humeyni üzerinde etkili, önde gelen bir Şii âlimi olan Ebu el Kasım Kaşani, Mekke'de Hac ibadetlerini yerine getirdikleri sırada uzun bir toplantı gerçekleştirmiştir[4]. 1954 yılında, Fedaiyyan İslam isimli silahlı muhalif örgütün lideri olan Navvab Safevi, Kahire'yi ziyaret etmiş ve Mısır İhvanı üyeleriyle görüşmüştür[5]. Bu toplantılar, pan-İslamcılığın (meseleye yaklaşımları arasında esaslı farklılıklar olsa da) ve mezhepler arası diyalog zeminin hem Mısır İhvanı hem de daha sonraları 1979'taki devrimde güçlü etkileri olacak, devrim öncesi İranlı gruplar ve figürler için merkezi öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, İranlı pan-İslamcı devrimciler, İhvan'nın bilhassa Mısır İhvanı'nın temel ideologlarından biri olan ve İslam yönetimi ile Batı ideolojilerinin eleştirilerine dair çeşitli eserler kaleme almış olan Seyyid Kutub'un yazılı eserlerinden etkilenmişlerdir.

1979 İran Devrimi Mısır İhvanı'nın desteğini almıştır ve İhvan, Ayetullah Humeyni ile İslam devrimcilerini kutlamak için bir delegasyon dahi göndermiştir. Küresel İhvan ağı içerisinde faaliyetlerini sürdüren önemli bir Mısırlı figür olan Yusuf Nada'ya göre, devrimin zafere ulaşmasından önce Mısır İhvanı'nın Paris'te sürgünde olan muhalif isimlerle, özellikle İran Devrimi sonrasında ülkenin ilk cumhurbaşkanı olan Ebulhasan Benisadr ile bağlantıları mevcuttu[6]. Devrimden sonra ise Mısır İhvanı, İran tarafı ile Amerikan tarafı arasında arabuluculuk rollerinde bulunmuştur[7]. 1980'lerdeki İran-Irak Savaşı ve İhvan ile dostane ilişkileri olan İranlı İslamcı devrimcilerin tasfiye edilmesi ise İran-Mısır İhvanı ilişkilerini etkilemiş ve bu ilişkilerin gelişimine bir anlamda ket vurmuştur. Ancak, yaşanan tüm gerilimlere rağmen iki taraf da 2010 yılının sonlarında dalgalar halinde yayılan Arap isyanlarına kadar geçen on yıllar boyunca çeşitli pan-İslamcı platformlar aracılığıyla iletişim kanallarını açık tutmuştur. 2011'deki Mısır devriminden ve onu takiben 2013 yılının ortasında gerçekleşen askeri darbeden bu yana ise

İran ile Mısır İhvanı arasındaki ilişkiler, gelişimlerin ve ani çöküşlerin beraberinde yarattığı (getirdiği) kötüleşmelerin (bozulmaların) yaşandığı kısa periyodlar arasında salınmaktadır.

İdeolojik olarak, İran ve Mısır İhvanı farklı alanlarda özellikle de siyasi yönetim ve iki tarafın da uygulamak istediği İslami paradigma konularında hem yakınlıklar hem de farklı yaklaşımlara sahiptir. Yakınlıkların ve farklılıkların olduğu 7 temel alan mevcuttur:

-İslam ve siyaset arasındaki ilişki
-İslami yönetim paradigması
-Siyasal partiler
-İslami yasama
-Değişimde izlenecek yollar
-Filistin meselesi
-Batı ile ilişkiler

İranlı pan-İslamcı devrimciler, İhvan'nın bilhassa Mısır İhvanı'nın temel ideologlarından biri olan ve İslam yönetimi ile Batı ideolojilerinin eleştirilerine dair çeşitli eserler kaleme almış olan Seyyid Kutub'un yazılı eserlerinden etkilenmişlerdir

Temel olarak İran ve Mısır İhvanı, İslam ve siyaset arasında kuvvetli bir bağ olması gerektiği yönündeki inançları itibariyle büyük ölçüde benzeşmektedir ve iki aktör de –İslam hukukunun Sünni ve Şii versiyonları (yorumları) arasındaki farklılıklara rağmen- şeriatın uygulanması gerektiğine inanmaktadır (bazı gözlemcilere göre, Mısır İhvanı için şeriat hukukunu uygulama amacı 1990'ların sonundan beri daha az görünür hâle gelmiştir)[8]. İran ve Mısır İhvanı, meşruiyetin parlamentolar veya bunun yanında siyasal partilerin kurulması yahut –her ne kadar başlarda siyasi partilere yönelik olumsuz tutum almış olsalar da- bu partilerde yer alınması aracılığıyla halk tarafından tayin edilebileceği konusunda da benzer bir yaklaşıma sahiptir[9].

Diğer bir yakınlık ise iki tarafın da en azından ideolojik olarak ve söylemsel düzeyde hemfikir olduğu Filistin meselesidir ki iki taraf da Filistin'in özgürlüğüne kavuşması için İsrail ile savaşılması gerektiğine inanmaktadır[10]. İran ve Mısır İhvanı, Batı ülkelerinin hangi noktaya kadar örnek alınması gerektiği hususunda da benzer bir duruşu takınmakta ve Batı'nın teknolojik gelişmelerini ihraç edip, değerlerini ve kültürünü

reddetme noktasında durmaktadır[11]. Öte yandan ne İran'ın ne de Mısır İhvanı'nın ideolojik olarak monolitik bir yapıda olmamasından ötürü, iki tarafın da bölgedeki büyük politik meselelerdeki duruşlarına dair bazı farklılıklar olduğu önemle not edilmelidir. Elbette, genel ideolojik farklılıklara rağmen iki tarafın da içerisindeki bazı grupların girişimleri sayesinde yakınlıkların artması gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir.

Farklılıklar konusuna gelince, iki tarafın da İslami yönetim paradigmalarının farklı İslami teolojik kaynaklardan beslendiği açıkça bilinmektedir. İran'ın ideologları (özellikle de Ayetullah Humeyni); Şiilerin, zuhur ettiğine ve Müslümanların yegâne meşru rehberi olduğuna inandığı İmam Mehdi'nin, son Şii İmamının yokluğunda ona hem dini hem politik açıdan vekâlet edecek bir liderin atanmasını gerektiğini söyleyen yeni bir Şii paradigmasına inanmaktaydı[12]. Öte taraftan, Ortodoks Sünni Müslüman bir grup olan Mısır İhvanı, en azından söylem düzeyinde, dünyanın farklı yerlerindeki Müslümanları sembolik olarak tek bir politik şemsiyenin altında toplayacak geleneksel Sünni sistemi olan Halifeliği savunmaktaydı[13]. İran ve İhvan, politik değişimi sağlayacak yöntemler konusunda da radikal bir şekilde ayrışmaktadır. İran'ın ideologları devrimci veya radikal bir değişimi savunurken, Mısır İhvanı reformlara ve tedrici değişime inanmaktadır[14].

Bu yazı, İran ve Mısır İhvanı arasında Arap Baharı ve Arap Baharı sonrası dönemde ikili ilişkilerin vaziyetini detaylı bir şekilde irdeleyecektir. İki tarafın 1940'lar, 50'ler ve 80'lerin başlarındaki ilişkilerine dair literatürde sınırlı da olsa iyi çalışmalar bulunmasına rağmen, 2011 Arap Baharı devrimleri ve 2013'te Mısır'da gerçekleşen askeri darbenin temel noktasını teşkil ettiği devrimler sonrası aşamadan oluşan 2010 sonrası dönemde iki tarafın ilişkilerinin nasıl seyrettiği konusuna çok az odaklanılmıştır. Bu sebeple, bu raporun ana odak noktası 2010 sonrası dönem olacaktır.

Arap isyanlarının patlak verdiği ani iniş çıkışlarla dolu bu dönem, bazı siyasal güçleri sahneye çıkarmış yahut sahne dışına çıkarmış

olduğu gibi, devlet yapılarını ve devlet-dışı aktörleri mezhepçi kimlik algısı ile Sünni ve Şii siyasal İslamcı hareketler –özellikle de İran ve Mısır İhvanı- arasındaki ilişkiler üzerinde de kalıcı bir etki bırakacak şekilde güçlendirmiş yahut güçsüzleştirmiştir. Ancak İran ve Mısır İhvanı arasındaki ilişkileri mercek altına almanın önemi, bölgedeki üç aktörün (Türkiye, İran ve Katar) kendisini jeopolitik olarak yeniden konumlandırması sebebiyle daha da artmaktadır. Türkiye, Suriye krizini çözmek için İran ile bölgesel bir düzende anlaşma zemini inşa etmeyi gözetirken; Katar, Körfez ablukası bağlamında İran ile yakınlaşmaktadır. Mısır İhvanı'nın temel destekçisi olan iki devlet (Türkiye ve Katar) ile İran arasında gelişen ilişkilerin Tahran ile Mısır İhvanı arasındaki bağları da sıkılaştıracağı beklenmektedir. Paradoksal bir şekilde, Ankara'nın Tahran'a yönelik güvensiz yaklaşımı, belki de Türkiye'nin Tahran ve Mısır İhvanı-özellikle Türkiye'de yerleşik olan grupları- arasında kendi gözetimi altında yaşanacak bir yeniden yakınlaşmaya daha hevesli olmasını sağlayacaktır.

Ne İran'ın ne de Mısır İhvanı'nın ideolojik olarak monolitik bir yapıda olmamasından ötürü, iki tarafın da bölgedeki büyük politik meselelerdeki duruşlarına dair bazı farklılıklar olduğu önemle not edilmelidir. Elbette, genel ideolojik farklılıklara rağmen iki tarafın da içerisindeki bazı grupların girişimleri sayesinde yakınlıkların artması gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir

Bu rapor, İran ve Mısır İhvanı arasındaki ilişkilere temel olarak Orta Doğu bölgesinin değişen jeopolitik durumu bağlamında ve iki perspektiften odaklanmaktadır: İran'ın perspektifi ve Mısır İhvanı'nın perspektifi. Tahran, Irak'tan Doğu Akdeniz'e kadar uzanan bir coğrafyada, Suriye'deki ve Irak Şam İslam Devleti'ne (IŞİD) karşı operasyonlardaki dahli sayesinde ciddi jeopolitik kazanımlar elde etmiştir. İran yönetimi, yerel Sünni Arap topluluklarla ilişkilerini genişleterek sadece yukarıda belirtilen coğrafyada değil, daha da geniş bir şekilde Arap dünyasında da kazanımlarını güçlendirmek istemektedir. İran içerisindeki belli siyasi gruplar hem ideolojik hem de pratik gereklilikler sebebiyle bölgedeki Sünni siyasal İslamcı hareketleri, özellikle de İhvan ağını, kendi imajını geliştirmek için kilit aktörlerden biri olarak görebilir ve İran'ın da

taraf olduğu bölgesel çatışmalarda İhvan'ın arabuluculuk imkânlarını kullanabilir.

Mısır İhvanı'nın temel destekçisi olan iki devlet (Türkiye ve Katar) ile İran arasında gelişen ilişkilerin Tahran ile Mısır İhvanı arasındaki bağları da sıkılaştıracağı beklenmektedir. Paradoksal bir şekilde, Ankara'nın Tahran'a yönelik güvensiz yaklaşımı, belki de Türkiye'nin Tahran ve Mısır İhvanı-özellikle Türkiye'de yerleşik olan grupları- arasında kendi gözetimi altında yaşanacak bir yeniden yakınlaşmaya daha hevesli olmasını sağlayacaktır

Mısır İhvanı için ideolojik olarak Müslüman Şiilerle ve dolayısıyla İran ile mezhepler arası bir diyaloğa eğilimli olsa da başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri, İran politikasında her zaman hesaba kattığı bir faktördür. Bu durum hem Muhammed Mursi hükümeti döneminde hem de İhvan'ı Kahire'deki hükümetten deviren askeri darbe sonrasındaki dönemde geçerliliğini korumuştur. Her ne kadar Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile birlikte Mısır'da İhvan'ın devrilmesini sağlayan darbede ciddi bir rol oynamış olsa da İhvan (özellikle de içerisindeki temel gruplar) Riyad'ı hâlâ Mısır'daki olası bir çözümün parçası, dolayısıyla da vazgeçilemez bir aktör olarak görmektedir. Öte yandan bölgedeki jeopolitik dinamikler değişirken Mısır İhvanı'nın yaklaşımları ve politik tercihleri de bu değişen dinamiklerden bağımsız olmayıp onlardan etkilenmektedir.

Bu rapor iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, İran'ın Mısır İhvanı'na yönelik politikasını Arap Baharı ve Arap Baharı sonrası dönem bağlamında ele almaktadır. Bu bölüm iki alt bölümden oluşmaktadır: İran'ın Arap Baharı devrimlerine yönelik politikası ve İran'ın, geniş çerçevedeki Orta Doğu politikaları dâhilinde, devrimler sırasında ve sonrasında Mısır İhvanı'na yönelik politikası.

İkinci kısım ise Mısır İhvanı'nın İran'a yönelik politikalarını ele almaktadır. Bu bölüm de iki alt bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm, Arap Baharı döneminin örgütün Muhammed Mursi hükümeti

dönemindeki dış politika önceliklerini, özellikle de İran'a yönelik politikalarını yeniden şekillendirmesinde nasıl bir dönüm noktası olduğunu analiz etmektedir. İkinci bölüm ise Mısır İhvanı'nın Arap Baharı sonrası dönemde (Mısır'daki askeri darbe sonrasında) İran'a olan yaklaşımını ve İhvan'ın yaşadığı örgütsel ayrışmaların, İhvan üyelerinin İran'ın bölgedeki rolüne ve İhvan ile Tahran'ın gelecekteki ilişkilerine olan bakışlarını nasıl etkilediğini incelemektedir.

Mısır İhvanı için ideolojik olarak Müslüman Şiilerle ve dolayısıyla İran ile mezhepler arası bir diyaloğa eğilimli olsa da başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri, İran politikasında her zaman hesaba kattığı bir faktördür

Yazarlar olarak açık kaynaklı verileri ve saha çalışmalarını (özellikle de mülakatları) esas aldık. Yapılan toplam 25 mülakat, İran ve Mısır İhvanı arasındaki ilişkilere dair farklı derecelerde bilgi sahibi olan kişilerle yapılan görüşmelerden ibarettir. Bunun yanı sıra, Ağustos 2017'den Nisan 2018'e kadar geçen sürede Tahran ve Kum'da, İran'daki müesses nizam ile bağlantılı kıdemli araştırmacılar, analistler, eski diplomatlar, politikacılar ve din âlimleri ile 9 ayrı mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat yapılan kişilerin politik ve örgütsel arka plânları çeşitlilik arz etmekte ve pragmatik ve ılımlı arka plâna sahip olanlar olduğu gibi, devrimci kurumlara yakın ve radikal isimler de mevcuttur. Ağustos 2017 ile Temmuz 2018 arasında ise İstanbul'da, Mısır İhvanı'nın mevcut ve eski üyeleriyle ve küresel İhvan ağı ile bağlantısı olan figürlerle 15 ayrı mülakat gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak Filistinli bir siyasal İslamcı hareket olan Hamas'tan orta seviyede bir liderle de mülakat yapılmıştır. Mülakat gerçekleştirilen İhvan üyelerinin idari kıdemleri (hem mevcut hem eski üyelerin) orta seviyeden üst seviyeye doğru değişiklik arz etmektedir ve bu isimlerin bazıları Mursi hükümeti döneminde de önemli roller üstlenmiştir. Ocak 2018'e gelindiğinde de Mısır İhvanı'nın Londra'da mukim üst düzey bir lideriyle uzun bir mülakat gerçekleştirilmiştir.

Bölüm I: Arap Baharı ve Sonrası Bağlamında İran'ın İhvan Politikası

A. İran'ın Arap Baharı Politikası: Meyveleri Toplayıp Tehditleri Def Etmek

2011 yılında başlayan Arap devrimleri (Tunus, Mısır, Suriye, Libya,

Yemen ve Bahreyn'de) İran için stratejik zorlukların yanında bazı avantajlar da ortaya çıkarmıştır. Tahran'daki karar alıcılar her bir devrim için kendileri açısından avantaj ve dezavantajları mercek altına almış ve çıkarları doğrultusunda her bir devrime yönelik politikalar geliştirmişlerdir. Tahran için, herhangi bir Arap devriminin "devrimci" ya da "muhafazakâr" karakteri sadece rejimlerine karşı inancını yitirmiş büyük halk kitlelerinin harekete geçmesine göre değerlendirilmemekteydi. Bunun yanında iç içe geçmiş iki perspektif daha mevcuttu: Birincisi, devrim yanlılarının ne denli İran'a yakın değerlere -ABD ve İsrail'e karşı uzun süreli mücadele bağlamında- sahip olduğu ve ikincisi, söz konusu devrimin İran'ın bölgedeki jeopolitik konumunu ne ölçüde sarsabilecek potansiyelde olduğu şeklindeydi.

Tahran için, herhangi bir Arap devriminin "devrimci" ya da "muhafazakâr" karakteri sadece rejimlerine karşı inancını yitirmiş büyük halk kitlelerinin harekete geçmesine göre değerlendirilmemekteydi

İran için Arap devrimleri orta veya uzun vadede yeni bir bölgesel düzenin ve büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşan halklarından meşruiyetini esas alan yeni siyasi rejimlerin ortaya çıkması anlamına gelmekteydi[15]. Tahran'ın görüşüne göre bu tip rejimlerin ortaya çıkması, söz konusu devletlerin Batı başkentleri ve özellikle de Washington karşısında daha bağımsız dış politika üretmek isteyeceği anlamına da gelecekti. Bu sebeple, yeni ortaya çıkacak rejimlerin yeni dış politika eğilimleri doğrultusunda değişecek bölgesel düzenin İran'ın düşmanlarını zayıflatacağı ve bölgenin politik ve güvenliğe dair yapılarından 1979'dan beri dışlanan İran'ın bu izole konumunu tersine çevireceği hesapları yapılmaktaydı[16]. Bir görüşe göre, on yıllar boyunca süren jeopolitik güvensizlik durumundan sonra, halka dayalı politikaların ve siyasal katılımın yükselişe geçmesi, İran'ın sahip olduğu siyasi modeli ve meşruiyetini güçlendirecek ve netice olarak, İran'ın ulusal güvenliği için de olumlu olacaktı[17].

i. Desteklenen Devrimler

Başarıya ulaşmış Arap devrimlerinin İran'a sağlayabileceği jeopolitik avantajların yanında, devrimlerin ilk aşamasında yaşanacak ideolojik

Başarıya ulaşmış Arap devrimlerinin İran'a sağlayabileceği jeopolitik avantajların yanında, devrimlerin ilk aşamasında yaşanacak ideolojik akışkanlık ve mevcut koalisyonların bozulması durumu, İran için ideolojik anlamda bir tehdide karşılık geliyordu

akışkanlık ve mevcut koalisyonların bozulması durumu, İran için ideolojik anlamda bir tehdide karşılık geliyordu. İran'ın Arap devrimlerini İran Devrimi modelinden ilham alan "İslami uyanış" dalgaları olarak tanımlaması da bu bağlamda birkaç şekilde yorumlanabilir. **Birincisi**, İran elitleri devrimlerde özellikle de Mısır'da, siyasal İslamcı hareketlerin oynadığı rolü kendi oluşturdukları imaj ve İmam Humeyni'ye bağlı devrimci grupların zaferiyle sonuçlanan 1978-1979 arası dönemde devrimci elitler arası çatışmaların mirası üzerinden okumuş olabilir. **İkincisi**, Tahran'daki elitler belki de 2010'dan başlayıp 2011 boyunca vücut bulan, potansiyel ideolojik tehditleri etkisiz kılmak adına bölgede dolaşan söylemlere şekil vermek istemiş olabilir. **Üçüncüsü**, Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Arap devrimlerinin yaşandığı ülkelerde kendi politik ve ekonomik modelini örnek olarak göstermesi karşısında, İran da kendi modelini sunup Türkiye ile rekabet etmek ve böylece ilk dönemlerdeki kazanımlardan mahrum kalmamak istemiş olabilir.

2011 yılında, İran'ın Dini Lideri Ayetullah Seyyid Ali Hamaney, Arap devrimlerini "Batı'nın dominasyonuna (tahakkümüne/hakimiyetine) karşı bir çığlık" ve "ciddi bir dönüşümün ve İslam yönetiminin hâkim oluşunun başlangıcı" olarak tanımlamıştır[18]. Hamaney, bir konuşmasında "dini demokrasi" kavramından bahsetmiş ve bunu bölgede devrimleri tecrübe eden ülkeler için bir model olarak işaret etmiştir[19]. İran'da güçlü bir grubu oluşturan muhafazakârlar, "eski diktatöryel rejim unsurlarının farklı kılıklarda geri dönmesine" karşı uyarılarda bulunmuş ve bu unsurları "demokrasi ve özgürlük adı altında Batı hâkimiyeti altındaki rejimlerin yeniden inşa edilmesine yönelik büyük bir tehlike" olarak nitelemiştir[20].

İran'da reform yanlısı grupların Arap devrimlerine yönelik yaklaşımları muhafazakârların görüşlerinden farklı değildir. Eski reform yanlısı Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi, "Mısır'ın İran'dakine benzer bir İslami rejime ihtiyacı var" demiştir[21]. Hatemi'nin görüşü tüm reform

yanlısı hareketleri temsil etmese de 2011'deki Arap devrimlerini ele alma konusunda reformcu ve muhafazakâr elitler arasındaki farklılıkların sınırlarını gösterebilecek niteliğe sahip bir örnektir. İran'daki ana akım elitlerin özellikle de muhafazakâr elitlerin, Arap Baharı'na yönelik tepkileri, devrimci fikirlerin "İslamcılık" ve "emperyalizm karşıtlığı" ile nasıl ilişkilendirilebileceği ve İslamcı olmayan aktörlerle, örneğin seküler gruplarla, Batı'nın ilişkilerini nasıl gördüklerini yansıtan bir bağlamda seyretmiştir.

İran'da reform yanlısı grupların Arap devrimlerine yönelik yaklaşımları muhafazakârların görüşlerinden farklı değildir

Mısır'ın Arap ülkeleri üzerindeki jeostratejik, tarihi ve sembolik etkisi göz önüne alındığında, buradaki devrimin İran için en önem arz eden bir devrim olduğu söylenebilecektir. Hatta Tahran, ideolojik farklılıklara rağmen Kahire'de İhvan ağırlıklı bir hükümetin olmasının Arapların topyekûn İran'a yönelik tutumunu değiştirebileceğini düşünmüştür. Dahası İran, Mısır'daki devrimin yayılmacı karakterinin önemini kavramış ve Arap devrimlerini ele alan bir İranlı hesap, bölgedeki devrimci hareketlenmenin Suudi Arabistan'ı uzun süre istikrarsızlık içerisine sürükleyip Suudilerin meşruiyetini sarsacağını öne sürmüştür[22]. Ayrıca, Riyad'da bir rejim değişikliğinin gerçeklemesi veya otoritelerce yapısal reformlar gerçekleştirilmesi durumunda, bölgedeki Suudi etkisinin aşamalı olarak azalması sonucunun doğacağı[23] ve bunun da 2011'de el-Khalifa kraliyet ailesine karşı gerçekleşen devrim hareketinin ardından Bahreyn'de İran etkisinin daha fazla hissedileceği anlamına geleceği de düşünülmüştür. Tahran'ın desteklediği tüm Arap devrimleri arasında en ciddi desteklediği ve medyada en çok yer verdiği devrim girişimi, Manama'daki devrim hareketi olmuştur.

İran'ın en büyük hedeflerinden biri, kendisini uzun süredir dışlayan ve İsrail ve Türkiye gibi dış güçlerin nüfuz kazanmasına izin veren Körfez bölgesindeki siyasi ve güvenlik düzenini değiştirmekti[24]. Mısır ve İsrail arasındaki Camp David Anlaşması, İsrail'in bölgeye dolaylı olarak ayak basmasına sebep olarak İran'ın ulusal güvenliğini tehlikeye atmış ve bu durum İran için ciddi bir tehdit oluşturmuştur[25]. Bu

sebepledir ki İran'ın Arap Baharı'na olan yaklaşımı, rejim elitlerinin Körfez'in güvenlik zafiyetlerini hedef alan gelişmelerden maksimum avantajı elde etme girişimlerini yansıtmaktaydı.

Arap devrimlerinin Tahran'a yönelik olumsuz tutumları değiştirmesi beklenen sosyo-politik sarsıntılar olarak görülmesi sebebiyle İran tarafından olumlu karşılanmıştır

ii. Desteklenmeyen Devrimler

Arap devrimlerinin Tahran'a yönelik olumsuz tutumları değiştirmesi beklenen sosyo-politik sarsıntılar olarak görülmesi sebebiyle İran tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak Suriye'deki Baas Partisi'ne doğru hareket geçirilen devrim dalgası İran'ın eleğinden geçmemiş ve Tahran'ın jeostratejik konumuna ve nihayetinde varlığına yönelik ciddi bir tehdit olarak görülmüştür. Tahran, Suriye devrimini bir halk ayaklanması olarak görmek yerine Batı-İsrail-Suudi koalisyonunun kilit öneme sahip bir bölgesel müttefikini devirme ve İran'a baskın yapma girişimi olarak görmüştür. Şam'daki Baas rejimi, Irak ile yaptığı sekiz yıllık savaş boyunca Irak'a yönelik ekonomik yaptırımlar uygulayarak, diplomatik girişimlerde bulunarak ve kullanışlı Iraklı muhaliflere kucak açarak İran'ın önemli bir müttefiki olduğu göstermiş ve neticede Tahran ile Şam arasında stratejik bir ortaklık kurulmuştur. İran, Suriye devrimine iki sebepten ötürü karşı çıkmayı tercih etmiştir:

■ **İran'ın sınırlarını korumak:** İranlı strateji uzmanları, İran ve Doğu Akdeniz arasında coğrafi bir koridor teşkil eden Suriye'nin kaybedilmesinin sadece İran'ın Lübnan'a erişimini engellemekle kalmayıp, aynı zamanda Irak'ın batı sınırlarında da sıkışıklık yaratacağını öne sürmüştür[26]. Bu yanıyla İran açısından varoluşsal bir tehdit olarak görülen Suriye'deki devrim dalgasına ket vurmak, İran'ı jeopolitik olarak kuşatıp devirmeyi amaçlayan Batı-İsrail-Suudi "senaryosuna" darbe vuracaktı.

■ **Lojistik rotaları korumak:** Baas yönetimi altındaki Suriye, Lübnan'daki Hizbullah'a ve Hamas ile İslami Cihad başta olmak üzere kritik Filistinli hareketlere lojistik desteğin sağlandığı kritik bir rota işlevi görmüştür[27]. Müttefik paramiliter örgütlere silah tedarikinin merkezi hâline gelen Suriye, bu konumu sebebiyle İran'ın İsrail'e saldırma ve böylece Filistin davasının temel savunucusu olarak kredisini yükseltme

kapasitesini koruması için vazgeçilmez olmuştur. Nitekim Suriye'nin Batı dünyasına yakın bir rejim tarafından ele geçirilmesi senaryosunda İran, Suriye'yi bir lojistik destek rotası olarak kullanamayacaktı. İran'ın Suriye'yi kendisine bağlı paramiliter güçlere ve Filistinli müttefik silahlı hareketlere askeri destek vermek için kullanamayacak olması durumunda ise İran'ın bölgedeki temel varlık alanları erozyona uğrayacaktı.

İlk olarak, İran'ın Suriye rejimi yanında çatışmaya dâhil oluşu, bölgedeki Arapların (özellikle de Sünni Arapların) bakış açılarına mezhepçi bir boyut kazandırmıştır. Arapların İran'ın müdahalesini bu şekilde mezhepçi bir boyutta ele alması ise İran'ın Suriye'deki devrime karşı mücadele ederken kullandığı araçları daha da arttırmıştır. Silahlı bir isyana dönüşen Suriye devrimini bastırmak için İran genel itibariyle iki strateji benimsemiştir:

■ **Birincisi**; örgütsel olarak İran'ın paramiliter formasyonlarına göre yapılandırılan Suriyeli paramiliter güçleri kurmuş ve eğitmiştir (Ulusal Savunma Kuvvetleri gibi)[28].

■ **İkincisi;** Suriyeli muhalif silahlı gruplar, El Kaide bağlantılı gruplar ve IŞİD'e karşı Şii yabancı savaşçıları İslami Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Kudüs Özel Kuvvetleri denetiminde savaş alanına sürmüştür.

İran, Suriye ve Irak'ta kendi paramiliter oluşumları modelinde paramiliter güçler kurarak Arap toplulukları, özellikle de Maşrık bölgesindeki mağdur durumda hisseden Sünni Araplar nezdinde olumsuz bir imaj yaratmıştır. Bu gelişmeler, İran'ın Arap ülkelerinin politik ve askeri yapılarını kendi görüşüne göre biçimlendirmek yönündeki arzusunu da göstermektedir. Bu çabalar bir nebze başarısız olsa da İran'ın kendi devrimci ideolojisini Suriye ve Irak'ta, mezhepler üstü bir ölçekte yayma çabaları, bir bakıma Tahran'ı bölgedeki Müslümanlar için birleştirici bir kuvvet olarak sunmayı da amaçlamaktadır.

B. İran'ın Arap Baharı sonrası politikası: Kazanımları korumak için köprüler kurmak

Suriye rejimine Suriye ve Irak'taki Suriyeli silahlı muhalefeti ve IŞİD'i geri püskürtmede yardım ederek Maşrık bölgesinde elde ettiği geniş

İran, Suriye ve Irak'ta kendi paramiliter oluşumları modelinde paramiliter güçler kurarak Arap toplulukları, özellikle de Maşrık bölgesindeki mağdur durumda hisseden Sünni Araplar nezdinde olumsuz bir imaj yaratmıştır. Bu gelişmeler, İran'ın Arap ülkelerinin politik ve askeri yapılarını kendi görüşüne göre biçimlendirmek yönündeki arzusunu da göstermektedir

çaplı kazanımları fark eden İran, bu kazanımları korumak ve hatta kazanımlarını ve jeopolitik nüfuzunu genişletmek için Sünni Arap gruplarla arasında köprüler inşa etmeye çalışmaktadır. İran açısından bölgede hegemonik bir konum elde etmek için İran'ın güç kazanımından zararlı çıkan taraflar arasında mevcut durum için bir tür rıza oluşmalıdır ve bu da İran'ın, bölgedeki rolünü başarılı bir şekilde yeniden nitelemesi durumunda mümkün olabilecektir.

Al Jazeera Center for Studies'in Ocak 2016'da yaptığı ve Arap elitlerin İran'a yaklaşımlarını mercek altına alan anket, Arap elitlerin İran'a olan bakışlarının Arap Baharı öncesi ve sonrasında nasıl radikal bir biçimde değiştiğini göstermektedir. Anketi yanıtlayanların %78'i İran'ın Arap Baharı'ndaki tutumunu olumsuz görürken[29], %82'si Arap ülkeleri nezdinde İran'ın imajının Arap Baharı öncesi döneme göre ciddi bir şekilde kötüleştiğini düşündüklerini belirtmiştir (bkz. Grafik 1)[30]. Dahası, anketi yanıtlayanların %92'si İran'ın yönetim modelini iyi bir model olarak görmemektedir[31]. %89'u Arap-İran siyasi ilişkilerini genel olarak kötü diye nitelemektedir[32]. Anketi yanıtlayanların üçte birinden biraz azı ise bu ilişkilerin gelecek beş yıl içerisinde gelişeceğini düşündüklerini belirtirken, %21'i de ilişkilerin aynı şekilde kalacağını düşündüklerini aktarmıştır. Dolayısıyla, yarısı ise ilişkilerin daha da kötüleşeceği kanaatine sahiptir[33].

Suriye rejimine Suriye ve Irak'taki Suriyeli silahlı muhalefeti ve IŞİD'i geri püskürtmede yardım ederek Maşrık bölgesinde elde ettiği geniş çaplı kazanımları fark eden İran, bu kazanımları korumak ve hatta kazanımlarını ve jeopolitik nüfuzunu genişletmek için Sünni Arap gruplarla arasında köprüler inşa etmeye çalışmaktadır

Grafik 1

Arap elitleri, Arap Baharı'nın patlak vermesinden sonra Arap ülkelerindeki İran imajını 2015 yılında nasıl değerlendirmiştir?

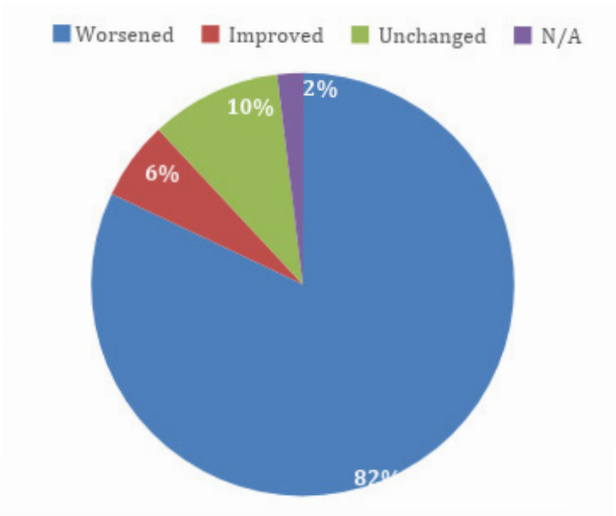

Kaynak: Al Jazeera Center for Studies

Tüm bu sonuçlara rağmen, ankete yanıt verenler hâlâ İran ile aralarında bazı ortak zeminlerin olduğunu düşünmektedir. Anketi yanıtlayanların %89'u Arapların ve İranlıların onları bir araya getiren benzerlikleri olduğuna inanmakta ve yarısı, iki tarafı ortak yanları olan iki ayrı millet olarak nitelemektedir. Üçte biri, tek bir Müslüman milleti olduklarını düşünmektedir[34]. %81'i Arap ülkeleri ve İran arasında güçlü ilişkileri desteklerken, %69'u Körfez'deki Arap ülkeleri ve İran arasında ortak bir bölgesel güvenlik yapısının kurulmasını desteklemekte[35] [36] ve % 58'i de İran'ın, Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirme konusunda ciddi olduğuna inanmamaktadır[37].

Ekim 2016 tarihli bir başka anket ise bölgedeki İhvan bağlantılı siyasal İslamcı hareketlerin üyelerinin bakış açılarını ele almakta ve etkili Arap aktörlerin Arap Baharı sonrasında İran'a yönelik bakış açılarını sergilemektedir (bkz. Grafik 2). Ankete göre, yanıt verenlerin %90'ı İran'ın

Arap Baharı'na yönelik tutumunu olumsuz bulmaktadır[38]. Neredeyse yüzde 95'i, Arap ülkeleri nezdinde İran'ın imajının Arap Baharı öncesi döneme göre ciddi bir şekilde kötüleştiğini düşündüklerini belirtmiştir[39]. Ankete yanıt verenlerin neredeyse tamamı ise İran'ın yönetim şeklini olumlu bir örnek olarak görmemektedir. Aynı ankette, katılımcıların %95'i Arap-İran politik ilişkilerini kötü olarak nitelemiştir[40].

Grafik 2

İhvan bağlantılı Arap elitleri, Arap Baharı'nın patlak vermesinden sonra Arap ülkelerindeki İran imajını 2015 yılında nasıl değerlendirmiştir?

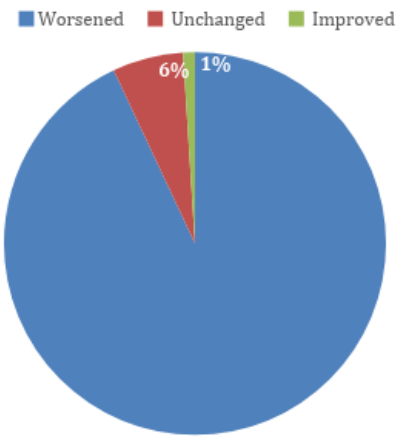

Kaynak: Al Jazeera Center for Studies

Anket katılımcılarının sadece %12'si önümüzdeki beş yıl içerisinde Arap dünyası ve İran ilişkileri konusunda iyimserken, %17'si ilişkilerin mevcut seviyede seyretmeye devam edeceği, %71'i de ilişkilerin daha da kötüye gideceği kanaatindedir. %75'i Arap dünyası ve İran ilişkilerinde İslam'ın birleştirici bir faktör olduğunu düşünürken[41], Orta Doğu'da coğrafyanın da birleştirici bir faktör olduğuna inanların oranı da aynıdır. Ankete yanıt verenlerin %71'i ise tarihi, ortak bir zemin olarak görmektedir. %63'ü de bölgeye yönelik dış etkenlerin Arap dünyası ve İran ilişkilerinde birleştirici bir faktör olduğu kanaatindedir[42].

Bu anket sonuçlarının kıyaslanması, İran ile taşıdıkları ideolojik benzerliklere rağmen siyasal İslamcı hareketlerin elitleri arasında dahi İran'a yönelik olumsuz yaklaşımları ortaya koymaktadır. Orta Doğu'da yapılan anketler dinin, özellikle de İslam'ın, kimlik algılarının oluşumunda ciddi bir rol oynadığını göstermektedir. Ocak 2016 tarihli, birkaç Orta Doğu ülkesinde gerçekleştirilen dine yönelik tutumları ele alan Zogby anketi, anket katılımcılarının kimlik oluşumu ve kamusal alandaki rolü açısından dine ne denli bağlı olduğunu ortaya koymaktadır[43]. Dine bağlılık her zaman bölgedeki dini ajandalara sahip siyasi gruplara (örneğin siyasal İslamcı hareketler) destek verildiği anlamına gelmese de Arap toplumlarının kayda değer bir kısmında siyasal İslamcı hareketlere, özellikle de İhvan'a duyulan politik yaklaşım, Arap Baharı devrimleri sonrasında halk desteği açısından yaşanan kayba rağmen hâlâ güçlüdür.

Tahran, İran'ın bölgedeki ve Sünni siyasal İslamcı hareketler arasındaki olumsuz imajını değiştirmek için hâlihazırda Sünni siyasal İslamcı hareketlerin tabanına ulaşma çabalarını arttırmaktadır. Bu girişim, siyasal İslamcı hareketlerin halk tabanında sahip olduğu ve İran'ın imajını değiştirmesini sağlayacak güçlü nüfuzundan kaynaklanmamaktadır. Aksine İran'ın ideolojik tercihleri bu yöndedir. İran, nihai olarak siyasal İslamcı hareketlerin yönetim kademelerinin ve çekirdek üyelerinin vizyonlarını ve stratejilerini etkilemenin yanı sıra tabanlarının yaklaşımlarını da etkilemek arzusundadır. İran, Filistinli Hamas ve İslami Cihad hareketleri ile uzun süreli ilişkilere sahiptir ve bu ilişkiler gelişmeye devam etmektedir. Hâlihazırda İran, Müslüman Kardeşler ile -özellikle de tarihsel anlamda İhvan'ın küresel ağının merkezinde yer alan Mısır'daki İhvan örgütlenmesi ile- askeri darbe sonrası zayıflayan küresel konumuna rağmen ilişkilerini geliştirmek arzusundadır. Tahran, Mısır İhvanı ile olan sorunlu ilişkilerini geliştirerek sonraki aşamalarda diğer Arap ülkelerindeki İhvan uzantılı gruplarla olan ilişkilerini de geliştirmeyi hedefliyor olabilir. Bu durum ayrıca, Tahran'ın kötü imajını düzeltmesine ve İran'ın bölgedeki jeopolitik duruşunu sağlamlaştırmasına da katkıda bulunabilir. İran, bölgede daha fazla

kazanım elde etmek yerine, devlet aktörleriyle kuracağı ilişkilere bağlı kalmak yerine tabandan tavana bir yaklaşımla yerel topluluklarla ve devlet-dışı aktörlerle ilişkiler geliştirmeye daha isteklidir. Bir kaynağımıza göre İran, Yemen'deki çatışmanın sona ermesi için Mısır İhvanı'nın Yemen'deki Müslüman Kardeşler uzantısı olan Islah Partisi ile Husiler olarak bilinen Ensarullah arasında arabuluculuk yapmak üzere sürece dâhil olmasına sıcak bakmaktadır[44].

Tahran, İran'ın bölgedeki ve Sünni siyasal İslamcı hareketler arasındaki olumsuz imajını değiştirmek için hâlihazırda Sünni siyasal İslamcı hareketlerin tabanına ulaşma çabalarını arttırmaktadır. Bu girişim, siyasal İslamcı hareketlerin halk tabanında sahip olduğu ve İran'ın imajını değiştirmesini sağlayacak güçlü nüfuzundan kaynaklanmamaktadır. Aksine İran'ın ideolojik tercihleri bu yöndedir

2017 yılının ortalarında kendileriyle mülakat gerçekleştirdiğimiz İranlı politikacılar ve İran müesses nizamı ile bağlantılı araştırmacılar, Mısır İhvanı ile ilişkilerin geliştirilmesi noktasında istekli olduklarını dışa vurmuşlardır. İran ve Mısır İhvanı arasındaki temel benzerlik, Müslüman milleti tanımının-bilinen adıyla ümmetin- sahip oldukları dünya görüşlerinin merkezinde yer almasından ileri gelmektedir[45]. Bir muhafazakâr görüşe göre İran, Müslüman Kardeşleri (sadece Mısır örgütlenmesini değil, küresel İhvan ağını) ümmeti birleştirme yolunda politik olarak en iyi Sünni ortak olarak kabul etmektedir[46]. İran'ın mevcut dini lideri, Mısır İhvanı'nın tarihi ideoloğu Seyyid Kutub'un kaleme aldığı bazı eserleri Farsçaya çevirmiştir ki bu da İran'ın Mısır İhvanı ile olan ideolojik yakınlığını ve birleşik ümmet arzusu konusundaki benzerliğini ortaya koymaktadır. Elbette ideolojik yakınlıklara rağmen İran'ın perspektifi, Müslüman Kardeşler ile yapılacak ortaklığın herhangi bir tarafın temel ilkelerinden ve değerlerinden vazgeçmesi anlamına gelmemektedir[47]. İran tarafı, Mısır İhvanı'nın kendi ilke ve değerlerinden taviz verdiğini görmek istemediğini söylerken, örgütün politik ajandasında dinin rolünü azaltacak bazı örgüt içi ideolojik dönüşüm ihtimallerine karşı çekinceler taşımaktadır. Özellikle de dini tebliğ faaliyetleri ile siyasi faaliyetleri birbirinden ayırma

konusunda çekinceleri vardır ki böyle bir ayrım, Tunus'taki Müslüman Kardeşler hareketinin Ennahda Partisi üzerinden yaptığı gibi örgütün liberalleşmesi anlamına gelecektir. Öte yandan İran, örgüt içindeki bu tip hamleleri taktiksel gördüğü için çok da endişeli değildir.

2017 yılının ortalarında kendileriyle mülakat gerçekleştirdiğimiz İranlı politikacılar ve İran müesses nizamı ile bağlantılı araştırmacılar, Mısır İhvanı ile ilişkilerin geliştirilmesi noktasında istekli olduklarını dışa vurmuşlardır. İran ve Mısır İhvanı arasındaki temel benzerlik, Müslüman milleti tanımının-bilinen adıyla ümmetin- sahip oldukları dünya görüşlerinin merkezinde yer almasından ileri gelmektedir

İran'ın bölgedeki olası uzun vadeli hedeflerinden biri, devrimci fikirleri yayarak Sünni siyasal İslamcı hareketler içerisinde değişim fitilini ateşlemektir. İran'ın Mısır İhvanı'nın dini tebliğ faaliyetleri ile siyasi faaliyetleri birbirinden ayırdığını görmek istememesinin sebebi de budur, zira böyle bir durumda İhvan'ın üstü kapalı bir şekilde de olsa liberalleşecek olmasından ötürü İran'dakine benzer bir devrimci ideolojiyi benimsemesi daha zor hâle gelecektir. Kıdemli bir İranlı figür, bu bağlamda Mısır İhvanı'nın dini tebliğ faaliyetleri ile siyasi faaliyetleri bir arada götürmeye dair tarihi ilkelerine sahip çıkmaya devam ettiği sürece birbiriyle yarışan Mısırlı İhvan fraksiyonları arasındaki mevcut "organizasyonel farklılıkların" örgütün varlığına ciddi tesiri olmayacağı kanaatindedir [48]. İran, 'tabandan tavana stratejisi'ne uygun bir şekilde İslamcı Sünni elitlerle tarihi olarak sahip olduğu iletişim kanallarını korurken, Tahran'ın siyasal İslamcı hareketlerin eski topları yerine daha genç nesilleri ile etkileşime geçmeye istekli olduğu da görülmektedir. Eski nesil, temel liderlik pozisyonlarını elinde tutsa da İran'a yönelik görece yeni (ve daha uzlaşmacı) yaklaşımları olan nesil, gelecekte orta ve üst seviye liderlik pozisyonlarına yükselirse kendi örgütleri içerisinde sahip oldukları değişim potansiyelini de açığa çıkaracaktır.

Temmuz 2013'te Kahire'de gerçekleşen askeri darbenin ardından Mısır İhvanı, örgüte liderlik iddiasında bulunan iki grubun ortaya çıkmasına sebep olan örgütsel bir ayrışma sürecine girmiştir. Bu grupların yanı sıra küçük ama radikal ve gelişmekte olan, örgüt merkezine yarı muhalif

ve esnek bir biçimde bağlı ve örgütün inancını kaybetmiş gençleri tarafından yönetilen üçüncü bir grup da ortaya çıkmıştır (bu gruba dair daha detaylı açıklamalar, raporun ikinci bölümünde yapılacaktır). Mısır'daki örgütlenmenin ayrışan gruplarıyla etkili bir şekilde iletişimini sürdürmek için İran, Mısır İhvanı'nın Kahire'de tekrar nasıl güç kazanabileceğini tartışmak üzere örgütün birçok lider ismine ulaşmıştır.[49] Bu bağlamda, İran'ın Mısır İhvanı'na yönelik politikası, İran'ın bizzat kendisinin bir ihtilaf kaynağı olmasını engellemek için tüm gruplara ulaşmak şeklinde olmuştur. Aksi hâlde, yani tüm gruplara ulaşılmaması durumunda, İran'ın sadece favori gördüğü (gözdesi olan) gruplara ulaştığı düşünülecekti[50]. İran'ın Mısır'da şedit metotlar yoluyla rejim değişimini savunan üçüncü gruba yönelik açıklığı hususunda; İran'ın perspektifine göre bu üçüncü grup, Mısır İhvanı'nın mukim ettiği ülkedeki hedefleriyle Suriye'de aynı hedefleri gözetmediği gerçeğine dayanmaktadır[51]. Mülakat gerçekleştirdiğimiz İranlı bir politikacı, bu bağlamda bölgede Selefi cihatçılar tarafından radikalizmin yayılmasıyla birlikte IŞİD ve diğer radikal grupların bir gün İhvan'ın yerini alacağına inanmaktaydı. Bir başka deyişle, İhvan'ın bölgedeki başarısızlığı, aşırıcılığı beslemekteydi[52]. Elbette bu görüş, İran'daki tüm etkili kurumlar nezdinde paylaşılan bir görüş olmayabilir. İran'ın resmi haber ajansına göre, Aralık 2017'de Tahran'da düzenlenen Batı Asya'da terörizm, aşırıcılık ve güvenliğe dair bir seminerde, İran İstihbarat Bakanı Hüccetülislam Mahmud Alevi, terörizmin tarihi kökenleri konusunda Mısır'daki İhvanı ve Suudi Arabistan'daki Vahhabiliği suçlamıştır[53]. Her ne kadar bu, tarihi bir bağlamda ortaya konan bir söylem olsa da İran'ın güçlü bir güvenlik kurumunun başındaki kişinin böyle bir demeci, Mısır İhvanı'na ve bölgedeki diğer Sünni siyasal İslamcı hareketlere dönük karışık mesajlar içermektedir. Öte yandan, bu beyanat kurumsal bir görüş niteliğinde olmayıp tamamen kişisel bir görüşü yansıtıyor da olabilir.

Mısır'daki örgütlenmenin ayrışan gruplarıyla etkili bir şekilde iletişimini sürdürmek için İran, Mısır İhvanı'nın Kahire'de tekrar nasıl güç kazanabileceğini tartışmak üzere örgütün birçok lider ismine ulaşmıştır. Bu bağlamda, İran'ın Mısır İhvanı'na yönelik politikası, İran'ın bizzat kendisinin bir ihtilaf kaynağı olmasını engellemek için tüm gruplara ulaşmak şeklinde olmuştur. Aksi hâlde, yani tüm gruplara ulaşılmaması durumunda, İran'ın sadece favori gördüğü (gözdesi olan) gruplara ulaştığı düşünülecekti

2017 yılında İran, bilindiği kadarıyla küresel İhvan ağıyla yeniden etkileşime geçmek için bir girişim başlatmış ve bu girişim Dini Lider tarafından da kabul görmüştür[54]. Bu girişim ilk olarak İran Dışişleri Bakanlığı düzeyinde başlamış, daha sonra Devrim Muhafızlarına bağlı sivil toplum örgütleri aracılığıyla devam etmiştir. Her iki durumda da yüksek profillerden gençlik platformlarına kadar geniş yelpazede bir etkileşime geçilmiştir. İran'da geleneksel olarak İhvan ile ilişkilerin Devrim Muhafızlarının kontrolünde yürütüldüğü[55] ancak diğer kurumların da İhvan ile başka şekillerde etkileşime geçmesi için görevlendirilebildiği söylenmektedir. Bir görüşe göre, Dini Lider'in darbe ile iktidarı kaybetmesinden sonra Mısır İhvanı'na daha sempati ile bakar duruma gelmesine rağmen Dini Lider'e yakın bazı ulema çevrelerinin, kurumsal alanda aktif olan diğer muhafazakâr çevrelere kıyasla, İhvan'a veya ona bağlı hareketlere karşı daha soğuk bir tutuma sahip olduğu söylenmektedir[56]. Dini Lider'in kişisel sempatisinin yanında Dini Lider'e yakın çevrelerde var olan bu olası olumsuz yaklaşımlar, kendilerinin Mısır İhvanı'nın iktidarda olduğu dönemde sahip oldukları beklentilerin karşılanamamasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır[57]. Öte yandan, Dini Lider'e yakın siyasi halkalar ve Devrim Muhafızları, elitlerin İhvan'a yönelik bu değişken tutumlarını kontrol altında tutmaktadır. Kurumsal görevlerdeki çakışmalara rağmen (yüksek kademedeki politik figürler (isimler) genelde hükümet içerisinde birden fazla görevi aynı anda yürütmektedir), İhvan meselesine dair karar alıcı konumdaki farklı kurumların yaklaşımları arasında kesin sınırlar çizmek güçtür. Her bir kurumun da kendi içerisinde farklı tutumlar sergileme olasılığı bu güçlüğü daha da arttırmaktadır[58].

İranlılar arasında paylaşılan bir görüşe göre, 2017 ortasında patlak veren Körfez krizi, Katar ile hâlâ bağlantısını koruyan Mısır İhvanı ve bölgedeki diğer siyasal İslamcı hareketler ile iletişim kanallarını açık tutmak için bir fırsat sunmaktadır (her ne kadar bu analizin yazarlarının mülakat yaptığı İranlı kaynaklardan biri, mülakatın yapıldığı tarihe kadar iki taraf arasında ciddi bir girişim olmadığını belirtmiş olsa da)

Fakat en nihayetinde İranlılar arasında paylaşılan bir görüşe göre, 2017 ortasında patlak veren Körfez krizi, Katar ile hâlâ bağlantısını koruyan Mısır İhvanı ve bölgedeki diğer siyasal İslamcı hareketler ile iletişim kanallarını açık tutmak için bir fırsat sunmaktadır (her ne kadar bu analizin yazarlarının mülakat yaptığı İranlı kaynaklardan biri, mülakatın yapıldığı tarihe kadar iki taraf arasında ciddi bir girişim olmadığını belirtmiş olsa da)[59]. İran'ın Mısır İhvanı ile yeniden yakınlaşmakta, en azından pragmatik olarak, menfaat temelli olsa da İranlı politikacılar ve akademisyenler, geçmişte İran ile belli ölçüde iletişimi olan İhvan'ın iktidarda olduğu dönemde (2012-2013) Mısır'ın İran'a yönelik soğuk dış politikasının İran nezdinde İhvan'a yönelik bir güvensizlik mirası bıraktığını ileri sürmektedir. Ayrıca Mısır İhvanı'nın Arap Baharı sonrası dönemde gerçekten İran ile yeniden bir yakınlaşmayı gözetiyor olduğu varsayılsa da bir İranlı araştırmacı, "Tam olarak hangi İhvan bu yakınlaşmayı istiyor (İhvan'ın kendi içerisinde yaşadığı ayrışmayı kast ederek)? İhvan bu yakınlaşma ile neyi hedefliyor? Bir adım atmak için top onların sahasında." diye konuşmaktadır[60]. İran cephesi, Mısır'da İhvan'ın iktidarda olduğu dönemde İran ile ilişkiler geliştirmek hususunda sergilediği, hayal kırıklığı yaratan isteksizliğinin arkasında temel olarak iki faktörün yattığını düşünmektedir:

Birincisi Mısır İhvanı, İran ile bağları devam ettirmeye direniyor gibi gözüken derin devlete (güvenlik kurumları ve ordu) karşı baskın çıkamamış ve eski rejimin kökünü kazıma konusunda İranlı devrimci İslamcılar kadar cesur davranamamıştır[61] [62].
İkincisi ve en önemlisi, İhvan iktidardayken İran'ın bölgedeki hasmı Suudi Arabistan'a yanaşmış ve İran pahasına Suudi yönetimi memnun edilmeye çalışılmıştır[63] [64].

Bazı Arap gözlemcilere göre, seçilmiş Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi yönetimini alaşağı eden askeri darbeye yönelik İran müesses nizamına yakın etkili figürlerin ve medya organlarının dili bir nebze intikam alıcı bir tonda olmuş olsa da bu söylem sürmemiş, zira bölgede Mısır İhvanı'nı düşmanlaştırmanın kısa vadede İran'ın stratejik çıkarlarına hizmet etmeyeceği düşünülmüştür. Askeri darbeden sonra

Mısır İhvanı hiç olmadığı kadar zayıf bir duruma düşerken İran, İhvan'ı hâlâ insan gücü ve ekonomik güç açısından ciddi bir dinamik olarak görmektedir[65]. İran cephesi, 2017 ortasında patlak veren Körfez kriziyle beraber Katar, Türkiye ve İran arasındaki ilişkilerin yakınlaştığı dönemi, İran ile Mısır İhvanı arasındaki ilişkilerin gelişmesi için de bir fırsat olarak görmektedir.

Bölgedeki Sünniler ve Şiiler arasındaki mezhepçi çatışmanın tırmanmasına bulunduğu katkı göz önüne alındığında mezhepler arası diyalog platformlarına zarar vermiş olan Suriye krizinin çözümü, iki cephe arasındaki ilişkilerin yeniden hayata dönmesi için gereklidir

İran ve Mısır İhvanı, Sünni ve Şii siyasal İslamcı hareketlerin öne çıkan figürlerini bir araya getiren, uluslararası diyalog faaliyetleri aracılığıyla düzenli iletişim kanallarını muhafaza etmektedir. Bu faaliyetler muhtemelen çeşitli aktörlerin farklı yaklaşımlara maruz kaldığı platformlar olsa da İran cephesindeki bir görüşe göre, bu platformların İran ve Mısır İhvanı arasındaki ilişkileri değiştirmesi pek muhtemel değildir[66]. Bölgedeki Sünniler ve Şiiler arasındaki mezhepçi çatışmanın tırmanmasına bulunduğu katkı göz önüne alındığında mezhepler arası diyalog platformlarına zarar vermiş olan Suriye krizinin çözümü, iki cephe arasındaki ilişkilerin yeniden hayata dönmesi için gereklidir[67] [68]. Etkili Sünni ve Şii, yüksek kademedeki etkili figürler arasında yapılan çalışmalar, iki taraf arasındaki ideolojik ve dini benzerlikler yahut ayrışmalardan bağımsız olarak bölgenin değişen jeopolitiğinin tarafların İran ve bölgedeki Sünni siyasal İslamcı hareketler arasındaki ilişkileri idrak etme biçimlerinde ne denli kritik bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bölüm II: Mısır İhvanı ve İran: İlişkilerde Ortaya Çıkan Kırılganlıklar ve Gerilemeler

A. Arap Baharı: Mısır İhvanı'nın Dış Politikasında Yeni Bir Başlangıç Noktası

2011 Arap Baharı isyanları, Mısır İhvanı'nın dış politikasındaki gelişmeleri bölgenin hem geleneksel hem de yeni ortaya çıkan husumetleri bağlamında anlamak için kilit bir döneme karşılık gelir. Mısır'da örgütlenen hareket, 1928 yılında kurucusu Hasan el Benna

tarafından uzun yıllar boyunca geliştirilen ve muhafaza edilen bölgesel ve uluslararası ilişkileri olmuştur. Uzun yılların ardından bu "miras" bölgesel aktörlerle ayrışmalardan güçlü ittifaklara kadar çok çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. İhvan'ın iktidar deneyiminde Mısır'ın eski Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in dış politikasıyla uyumlu bir şekilde, Körfez devletlerine yönelik düşmanca politikalardan kaçınılmıştır. Zira hareketin finansmanının büyük çoğunluğu, özellikle de İran ile ilişkiler söz konusu olunca Körfez devletlerince karşılanmaktaydı.

Şah rejiminin kalıntıları üzerine inşa edilmiş olan İslami rejim ile İslam dünyasından en büyük Sünni grup arasındaki ortak arzulara rağmen, iki taraf arasındaki ilişkiler her daim yarı dostane ve bölgedeki olaylar karşısında son derece hassas olagelmiştir. Öte yandan, iki tarafın birbirine yönelik başka çekinceleri de vardır. Mısır İhvanı kendi içerisinde İran ile ilişkileri tamamen normalleştirmeyi istememekte ve bu ilişkilerin yönetimini çeşitli İhvan liderlerinden oluşan (bunun sembolik önemi, yüksek profilli İslamcı liderleri bir araya getirebilmesinden kaynaklanmaktadır) ve fiili olarak uluslararası koordinasyonu (insicamı) sağlayan resmi bir komite olan küresel İhvan ağına bırakmayı tercih etmektedir. Özellikle İran'ın da dahil olduğu mezhepler arası diyalog tarzı faaliyetler söz konusu olduğunda bu tercih belirginleşmektedir. Diğer yandan İran da İhvan da daha önce birkaç kez müzakere ettikleri teorik açıdan ortak yönlerin pratiğe dönüştürülmesini ve olumlu bir yeniden başlangıcın önünde hem Mısır ölçeğinde hem de bölgesel ölçekteki bariyerlerin aşılmasını beklemektedir. Ancak İhvan'ın Mısır'daki durumu böyle bir adım için gerekli olan esnekliği sağlamamaktadır ki İran cephesi de bu gerçeği kabul etmektedir.

i. Ocak'tan Sonra: Mısır İhvanı ve İran arasında mesafeli ilişkiler

Mısır İhvanı, devrimden sonra "siyasal İslamcı hareket" projesini destekleyen bölgesel güçlerle ittifaklar üzerine inşa ettiği dış politikasını billurlaştırmak konusunda aralanan fırsat kapısını değerlendirmiştir. Siyasal İslamcı hareketlerin geniş tabanlara sahip oluşu, iktidara uzanma konusunda Arap Baharı'nın etkilediği ülkelerdeki diğer hareketlere kıyasla daha avantajlı olduğu sonucunu doğurmuştur. Elbette geleneksel

İran, İhvan ile arasındaki makası daraltmak adına attığı adımlara karşılık bulamamasıyla birlikte, Katar, Türkiye ve İhvan blokundan dışlanmış olduğuna başta şaşırmış ve bu durumdan hiç memnun olmamıştır. Bunun yanında Mısır İhvanı, yeni dış politika vizyonunda kendisini ılımlı bir bölgesel güç olarak sunmak arzusundaydı ki Körfez cephesinin beklentilerini karşılayan da buydu

bölgesel güçleri, özellikle de siyasal İslamcı hareketlerin hızlı yükselişini makul karşılamayan Körfez bölgesindeki aktörleri yabancılaştırmaktan kaçınmak için bu süreç dikkatli bir şekilde işletilmiştir. Yukarıda belirtilen dış politika yönelimleri ışığında; Katar, Türkiye ve İran'ın teorik olarak Mısır İhvanı'nın en yakın müttefikleri olduğu bir durum ortaya çıkmıştır.

İran, İhvan ile arasındaki makası daraltmak adına attığı adımlara karşılık bulamamasıyla birlikte, Katar, Türkiye ve İhvan blokundan dışlanmış olduğuna başta şaşırmış ve bu durumdan hiç memnun olmamıştır. Bunun yanında Mısır İhvanı, yeni dış politika vizyonunda kendisini ılımlı bir bölgesel güç olarak sunmak arzusundaydı ki Körfez cephesinin beklentilerini karşılayan da buydu. İran ile arasındaki mesafeyi azaltmak, İhvan'ın Körfez'deki Arap ülkeleriyle zaten alengirli olan ilişkilerini risk altına sokacaktı. Bu da İran ile daha sıcak ilişkilere sahip olunacağına dair beklentinin boşa çıkacağının işaretiydi. İhvan'ın bu yaklaşımı, İran'ın bölgedeki birincil Sünni aktör ile ortaklık beklentilerini gölgede bırakmıştır. Buna karşılık İran'da, Mısır İhvanı'nın uzun yıllardır uzak tutulduğu Mısır siyasi arenasında yer alması beklenmekteydi.

İhvan, 2012 yılının ortalarında Muhammed Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesine kadar dengeyi gözetmekten çok Körfez'in hışmını üstüne çekmemeye gayret eden bu tutumunu sürdürmüştür. İran ise o vakte dek daha resmi bir temelde de olsa İhvan ile bir ortaklık şansı olduğunu düşünmüştür. Ancak Mursi'nin seçilmesinden sonra da hareket, Tahran'a yönelik mesafeli yaklaşımını değiştirmeyince İran bir kez daha hayal kırıklığına uğramıştır. Yeni Cumhurbaşkanı'nın politikası da Körfez ile, özellikle de Suudi Arabistan ve BAE ile arasındaki

İhvan, ABD ile olan ilişkileri hesaba katarak ülkedeki son derece fırtınalı politik atmosfer içerisinde gücünü konsolide etmeye (sağlamlaştırmaya) çalıştığı bir dönemde İran meselesi sebebiyle ABD ile erken bir çatışmadan kaçınmak istediği bir dış politika vizyonunu benimsemiştir.

gerilimi düşürmeyi merkeze almıştır. Mursi'nin devlet lideri olarak yaptığı ilk ziyaret Suudi Arabistan'a olmuş ve bu ziyaretten önce de Körfez ülkelerine yeni yönetimin Mısır'ın dış politikasında, özellikle de Körfez bölgesinin güvenliği hususunda bir değişim gözetmeyeceği mesajları başka kanallardan iletilmiştir.

Suudi medyasının eleştirilerinin merkezinde İran'ın dörtlüye katılımı yatıyordu. Suudi Arabistan, İran'ın katılımından duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmiş ve Kahire'ye, İran'ın Suriye'ye olan müdahalesinin çözümün bir parçası olmasını imkânsız kıldığını söylemiştir

İhvan, ABD ile olan ilişkileri hesaba katarak ülkedeki son derece fırtınalı politik atmosfer içerisinde gücünü konsolide etmeye (sağlamlaştırmaya) çalıştığı bir dönemde İran meselesi sebebiyle ABD ile erken bir çatışmadan kaçınmak istediği bir dış politika vizyonunu benimsemiştir. İktidardaki İhvan, kendisini Tahran'ın resmi davetlerini kabul etmek ve diplomatik protokole uygun şekilde karşılıklı ziyaretlerde bulunmakla sınırlamış, bunu da belli çekincelerle yapmış fakat bu dahi Körfez'de sessiz bir öfkeye sebep olmuştur.

İran'ın Suriye Devrimi'ne yönelik tavrının, Mursi döneminde İhvan ile İran arasındaki mesafenin bir sebebi olduğu çok açıktır. Suriye Devrimi'nin başlangıcından itibaren Suriye'deki İhvan tarafından sürdürülen siyasi kampanyaları takiben Mursi yönetimi de açıkça devrime olan desteğini belirtmiştir. Ancak iki taraf arasında devam eden soğuk rüzgarların esas sebebi olarak Suriye Devrimi'ni göstermek isabetli bir tespit olmayacaktır.

ii. Suudilerin Dikkatli Gözetimi Altında "Tam Olamayan Dörtlü"

"Dörtlü fikri" Tahran'da, Ağustos 2012'de gerçekleşen Bağlantısızlar Hareketi Zirvesi'nde Mursi tarafından gündeme getirilmiş ve Eylül 2012'ye gelindiğinde de Kahire'de resmi çalışmalar başlamıştır. Bu dörtlü, Mısır'ın Suriye'de akan kanı durduracak bir siyasi süreci devreye sokarak ülkede kötüleşen koşulları düzeltme vizyonuyla devreye soktuğu Mısır, Türkiye, Suudi Arabistan ve İran'ı kapsayan bir girişimdi.

Arap aktörlerin yanı sıra İranlıların aynı masada bir araya gelmesi ve Suriye meselesini müzakere etmesi olumlu bir adımdı ve Mursi, Suudi Arabistan'ın İran ile bölgesel çapta müzakerelere başlaması için çok istekli davranıyordu. Ancak Suudi Arabistan'ın bu müzakerelere oldukça şüpheyle yaklaşıyordu ve daha ilk toplantıya katılımını iptal etmişti[69]. Suudi medyası bu müzakereleri üstü kapalı bir şekilde eleştirmeye başlamış ve bu eleştiriler, en nihayetinde söz konusu girişim fikrine karşı açık saldırılara dönüşmüştü. Bu saldırılar sebebiyle de girişim tabiri caizse daha doğmadan ölmüştür. Suudi medyasının eleştirilerinin merkezinde İran'ın dörtlüye katılımı yatıyordu. Suudi Arabistan, İran'ın katılımından duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmiş ve Kahire'ye, İran'ın Suriye'ye olan müdahalesinin çözümün bir parçası olmasını imkânsız kıldığını söylemiştir. İhvan ve İran arasındaki mesafe, Mısır'ın Esad konusunda Suudi politikasını yansıtan bir duruş takınmasıyla ve Mursi'nin Esad rejimi ile tüm ilişkilerini askıya alıp Hizbullah'ın Suriye'den çıkmasını talep etmesiyle daha da açılmıştır.

Mursi yönetimi döneminde İhvan'ın bakış açısında yaşanan kısmi değişimin sebebi; kısmen, İhvan'a Şiiler ile açıktan iletişim kurmaları sebebiyle genelde saldıran Selefi partilerin devrim öncesi ve sonrası dönemlerde İhvan'a karşı kullandığı "medya şantajı" taktikleri olmuştur. Suudi Arabistan, İhvan'ın devrim sonrasında İran'a yönelik tavrının değişmesine sebep olan örgüt içi "darbeden" büyük ölçüde sorumludur

iii. İhvan'ın İran'a bakışındaki aşamalı değişim

İhvan'ın kendi içerisinde İran'ı nasıl gördüğünü anlamak için hareketin bireysel pedagoji fikrinden başlamak bu noktada meseleyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu fikre göre, İran'a karşı ürkütücü taktiklere başvurulmamış ve İran Devrimi gibi hadiseler, Şii kökenli olmasından ötürü kaynaklanan farklılıklara rağmen, başarılı radikal değişimler olarak anılmıştır. Buna ek olarak, Tahran'a yakın görülen Fehmi Huveydi gibi Mısırlı yazarlar, İhvan'ın külliyatından etkilenmiştir. İhvan, 2006'da Lübnan'da İsrail'e karşı verdiği savaşta Hizbullah'ı desteklemiş ve "mezhepleri" yeniden bir araya getiren ve önemli Şii figürlerin (isimlerinin) katılım gösterdiği büyük bir projede yer almıştır[70].

Mursi yönetimi döneminde İhvan'ın bakış açısında yaşanan kısmi değişimin sebebi; kısmen, İhvan'a Şiiler ile açıktan iletişim kurmaları sebebiyle genelde saldıran Selefi partilerin devrim öncesi ve sonrası dönemlerde İhvan'a karşı kullandığı "medya şantajı" taktikleri olmuştur. Suudi Arabistan, İhvan'ın devrim sonrasında İran'a yönelik tavrının değişmesine sebep olan örgüt içi "darbeden" büyük ölçüde

sorumludur. Mısır İhvanı'nın Suudi Arabistan'daki çıkarları hareketin dış politikasının ötesine geçmektedir. Zira Riyad, hareketin Suudi Arabistan'da yaşayan üyelerin finansal yardımlara olan bağlılığı gibi maddi çıkarlarını bir koz olarak kullanmaya devam etmiştir. Dolayısıyla, devrimden önce de sonra da bunu, İhvan üzerindeki bir baskı unsuru olarak kullanmıştır. Esasında İhvan'ın kendi içerisindeki istatistiklere göre, Suudi Arabistan hareketin sürgündeki en büyük üye kitlesine ev sahipliği yapmaktadır. Bir bakış açısına göre bu durum, mesele Şii sorununa geldiği zaman Suudi Arabistan ve Mısır İhvanı'nın görüşleri arasında bir örtüşmeye karşılık gelmekte ve hareketin Körfez'de yaşayan düşük kademedeki üyeleri ile tarihi olarak İran'a görece sempati ile bakan yönetim kademesi arasındaki kopukluğu da açıklamaktadır. Bu kopukluk, "İhvan'ın Selefileşmesi" olarak adlandırılabilir[71] [72].

Körfez merkezli bölgesel İhvan ile Körfez'de yaşayan Mısır İhvanı üyeleri, Hamas gibi İran ile bağlarını koruyan diğer bölgesel İhvan gruplarını eleştirmektedir. İran ile olumlu ilişkilerini koruması sebebiyle Hamas'tan duyulan memnuniyetsizlik, Hamas'a bağışların gönderilmesinin reddedilmesine kadar varmıştı[73]. Bu da Sünniler ile Şiiler arasındaki mezhepçi ayrışmaya odaklanılmasıyla birlikte Selefiliğin Körfez merkezli İhvan'ın söylemini ve İran'a karşı duruşunu etkilediği gerçeğini teyit etmektedir.

Suudilerin öncülüğündeki karalama kampanyası, İhvan yönetimini İran'a yönelik yaklaşımı konusunda aşamalı olarak etkilemiştir. Mursi döneminde İran ve Mısır İhvanı arasındaki mesafeli ilişkiye dair etkili faktörler, ABD ve diğer aktörlerden yapılan baskılar ve alt seviye İhvan üyeleri ile İhvan destekçilerinin bakış açısını etkileyen, İran'ın Suriye devrimine dair duruşu olmuştur

Suudilerin öncülüğündeki karalama kampanyası, İhvan yönetimini İran'a yönelik yaklaşımı konusunda aşamalı olarak etkilemiştir. Mursi döneminde İran ve Mısır İhvanı arasındaki mesafeli ilişkiye dair etkili faktörler, ABD ve diğer aktörlerden yapılan baskılar ve alt seviye İhvan üyeleri ile İhvan destekçilerinin bakış açısını etkileyen, İran'ın

Suriye devrimine dair duruşu olmuştur. Belki de en önemlisi, İhvan'ın kendisinin devlet yönetimi hususunda net bir vizyonu da yoktu ve bu eksiklik, İran'a yönelik net bir duruş sergilemelerini de güçleştirmiştir[74]. 25 Ocak Devrimi'nden ve İhvan'ın Mısır'da siyasi parti (Hürriyet ve Adalet Partisi) kurmasından sonra, bu partinin dış politika komitesi İran'a açık bir kapıyı muhafaza etmeyi ve dış politika platformunu ılımlı bir hâle getirmeyi denemiştir. O dönemde parti ile İran arasında herhangi bir sorun da yoktu. Hatta İran, Mursi'nin döneminde Mısır'ın turizm endüstrisinin gelişmesini sağlamak için 2 milyon İranlı turistin gönderilmesi, ciddi şekilde ihtiyaç duyulan petrol sevkiyatının yapılması ve başkaca ticaret anlaşmaları gibi ekonomik teşvikler önererek Mısır ile ilişkisini geliştirmeye çalışmıştır. Ancak parti hâlâ İran ile ilişkileri korumak isterken diğer kilit aktörlerle, özellikle de ABD ile erken çatışmaların doğmasından kaçınmak için bu iş birliğini aşamalı olarak gerçekleştirmeyi istemekteydi[75].

Belli devlet kurumları ise İran ile mesafenin korunması için baskı uygulamaktaydı ve partinin dış politika komitesi üyeleri de bundan bihaberdi. Bilineceği üzere selefi hareketi, Tahran'a bir açılım yapılmasına en çok karşı duran grup olmuştur[76]. Mısırlı selefilerin kampanyaları, Hürriyet ve Adalet Partisi'ni ve Mursi'nin cumhurbaşkanlığını destekleyen İslamcı çevreler arasında da yankı bulmuştur. Suudi Arabistan her zaman İhvan'ın İran ile olan ilişkisinden takıntı derecesinde rahatsızlık duymuş ve bu ilişkiye dair İhvan ile İran arasında gizli bir iş birliği olduğu algısını taşımıştır. Mursi yönetimi döneminde, Suudilerin bu takıntısının gerçek bir kanıdan mı kaynaklandığı yoksa Suudi Arabistan'ın İhvan üzerindeki baskısını korumanın bir yolu olarak mı bunu kullandığı belirsizdir[77]. Devrimin ardından İhvan'ın, Suudilerin bu takıntısını ortadan kaldırmak için birkaç girişimde bulunduğu ve tümünün açıkça başarısızlıkla sonuçlandığı bilinmektedir. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerden birinde bir İhvan lideri, İranlı bir kaynak aracılığıyla mevcut zayıf ilişkileri daha da kötüleştiren bir olaydan bahsetmiştir. Söylendiği kadarıyla, bir İhvan lideri Riyad'a gönderilmiş ve İran'ın Mısır yönetimine yaptığı tüm tekliflerin altını çizerek Riyad'ın İran yerine Mısır'a aynı tekliflerle gelmesini talep etmiştir. Suudi Arabistan'ı hoşnut etmeyi hedefleyen bu

adım, özellikle Tahran'ın bu durumu öğrenmesi ve Suudi Arabistan'ın da söz konusu teklifleri gerçekleştirmemesi ile geri tepmiş, İhvan'ın hem İran hem de Suudi Arabistan ile dengeli ilişkiler kurma hedefini kötü yönde etkilemiştir[78].

Söylendiği kadarıyla, bir İhvan lideri Riyad'a gönderilmiş ve İran'ın Mısır yönetimine yaptığı tüm tekliflerin altını çizerek Riyad'ın İran yerine Mısır'a aynı tekliflerle gelmesini talep etmiştir. Suudi Arabistan'ı hoşnut etmeyi hedefleyen bu adım, özellikle Tahran'ın bu durumu öğrenmesi ve Suudi Arabistan'ın da söz konusu teklifleri gerçekleştirmemesi ile geri tepmiş, İhvan'ın hem İran hem de Suudi Arabistan ile dengeli ilişkiler kurma hedefini kötü yönde etkilemiştir

İran ise belli ekonomik teşvikler sunarak Mısır İhvanı ile ilişkisini sürdürmekte ısrar etmiştir. Bu ısrar, "Şii İran" imajını kırmak için sürdürülen bir strateji olarak görülebilir. Hamas gibi Filistinli direniş hareketlerinin yanı sıra, en büyük Sünni ülke ile en büyük Sünni siyasal İslamcı hareket olan İhvan aracılığıyla ilişkilerini muhafaza ederek İran, İslam dünyasının geri kalanıyla benzer kaygıları paylaştığını gösterebilmeyi hedeflemektedir. Mısır İhvanı cephesinde ise farklı görüşlere rağmen bu zorlu ilişkinin devam etmesini sağlayan ve angajman politikalarına inanan bir kanat olmuştur. İhvan'ın İran'a karşı duruşu şüphesiz ki İran'ın Suriye devrimine olan müdahalesinden etkilenmiş ve bundan böyle İran ile iş birliği yapmak bir ihtilaf ve tartışma konusu hâline gelmiştir. Farklı ülkelerdeki İhvan "kollarının" her birinin içerisinde bulunduğu farklı kısıtlar, bu kolların İran ile ilişkilerine olan etkileri ile son derece fark edilebilir olmuştur. Örneğin, Hamas'ın kendi amacına hizmet edecek şekilde manevra yapacak ittifaklar kurabilme imkânı varken, Mısır İhvanı'nın Hamas'tan farklı hesaplamalarının olması sebebiyle İran ile benzer bir ilişkiye girme durumu söz konusu olmamıştır[79].

Dahası, İhvan'ın İran'a yönelik bakış açısı politik bir çerçeveden çıkıp dini bir çerçevede, Sünnilere yönelik tehdit zemininde değerlendirilmeye başlanmış ve bu dönüşümün başlangıcı 2006 yılının öncesine, Lübnan'daki savaşta Hizbullah'ı desteklemenin İsrail'e karşı durmak

amacıyla zaruri görüldüğü döneme dek uzanmaktadır. İhvan içerisindeki bazı liderler, Suriye, Yemen ve Irak'ta olanları göz önüne alarak hiçbir Sünni siyasal İslamcı hareketin İran ile ilişkilerinin "sıcak" olmaması ve ilişkilerin minimum seviyede tutulması gerektiğine inanmaktadır. Medyanın bu ilişkiyi abartılı bir şekilde sunabileceği bir dönemde, hem de mevcut durumda politik bir geri dönüş üretilemiyorken ve stratejik bir ilişki geliştirmek imkânsızken İhvan'ın tercihi, ilişkileri sınırlamak yönünde olmuştur. Mezhepçi ayrışmayı durdurmanın da şu an için gerçekçi olmadığı, ancak medyanın bunu pazarlamadığı sürece İran ile bu tip çabalar sergilemenin bir zararının olmadığı kanaati de yaygındır. Bu tip bir diyaloğun kazanımlarının sınırlı kalıp, sadece bölgedeki Şii ve Sünni topluluklar arasındaki gerilimi bir nebze de olsa yatıştırması beklenmektedir[80].

İhvan'ın eski nesil üyeleri siyasal anlamda, İran için Suudi Arabistan ile ilişkileri feda etmenin hiçbir açıklamasının olmadığına inanmaktadır. Suudilerin kendi politikalarındaki mezhepçi tona rağmen, Katarlı üst düzey yetkililerin İhvan'a aktardığı üzere Suudilerin İhvan'ı İran'dan daha büyük bir tehdit olarak gördüğü de önemle not edilmelidir[81]. İran'dan gelen ekonomik anlamda tüm cazip tekliflere rağmen İhvan'ı Mursi'nin cumhurbaşkanlığı döneminde İran ile yürüttüğü ilişkilerde temkinli davranmaya iten de bu malumatlardır. Öyle ki İhvan, İran ile Cumhurbaşkanlığına bağlı kurumlar dışında herhangi bir ilişkiye girmemiş ve İslam birliği projelerini minimum seviyede tutup doğrudan politik düzeyde iletişime geçmemeyi tercih etmiştir[82].

İhvan'ın eski nesil üyeleri siyasal anlamda, İran için Suudi Arabistan ile ilişkileri feda etmenin hiçbir açıklamasının olmadığına inanmaktadır. Suudilerin kendi politikalarındaki mezhepçi tona rağmen, Katarlı üst düzey yetkililerin İhvan'a aktardığı üzere Suudilerin İhvan'ı İran'dan daha büyük bir tehdit olarak gördüğü de önemle not edilmelidir

Henüz Mursi cumhurbaşkanlığı koltuğuna gelmeden önce, İhvan'ın üst düzey üyeleriyle yakın ilişkilere sahip ve İhvan'ın gençlik yapılanmasına üye bir isim, kişisel olarak İran'ı ziyaret etmiş ve o dönemde İran'ın Mısır ile ilişkileri normalleştirme sürecine hazır olduğunu not etmiştir. Esasında

bu üye, İran Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Arap Baharı ülkelerini izlemekle sorumlu bir merkezde Mısır'ı takip eden İranlı bir yetkili ile görüşmüş ve bu yetkili altyapıdan üretime kadar birkaç alanda İran'ın "başarılarından" bahsetmiştir. Söz konusu üye, kendisine sunulan tekliflerin gelecekte partisi fark etmeksizin herhangi bir Mısır cumhurbaşkanına sunulabileceğini düşünmüş ve daha sonra bunun Mursi yönetimine de sunulduğunu öğrenmiştir[83].

Çeşitli kaynaklara göre İhvan'ın ve Mursi'nin bu teklifleri kabul etmemesinin birkaç sebebi vardır:

- Devrim sonrasında Körfez ile zaten var olan gerilimli ilişkinin daha yaralanması korkusu,
- İran'ı bir "düşman devlet" olarak görmeyip, Körfez'in İran'a yönelik mezhepçi söylemine katılmasa da İran ile açık bir ilişkiye de hoş bakmayan ordu ve istihbarat sistemi üzerine kurulu devlet yapısının gazabına uğramamak[84],
- Her ne kadar diğer sebepler kadar önemli olmasa da İran'ın Suriye devrimine yönelik duruşu,
- Hareketin siyasi kararları üzerinde fazla etkisi olmasa da İhvan içerisinde İran'a ve genel olarak Şiilere karşı mezhepçi bir söylemi benimseyen bir fraksiyonun varlığı.

İhvan'ın Mısır hükümetine öncülük ettiği yıl, bölgesel ilişkilere yön vermek için "arayışların olduğu" bir dönem olmuştur. Mursi yönetimi döneminde İran'ın cömert tekliflerinin reddedilmesi, hükümet içerisindeki tüm taraflarca desteklenmemiştir. Bazı yetkililer, Riyad'ın İran ile ilişkileri belirleyici bir rolde olmaması gerektiğine inanmıştır. Ayrıca, İran'a yönelik ordunun resmi duruşuna rağmen, bir kaynağa göre, Mısır İstihbaratının o dönem İran'dan sorumlu baş yetkilisi, Mursi'nin üst düzey yetkililerinden biriyle görüşmüş ve Mısır'ın İran ile iş birliğini uzun bir süre ertelediğini ve bunun da Suudi baskısı sebebiyle tereddütlerin yaşandığı imajını teyit ettiğini belirtmiştir[85]. Kahire'deki derin devletin baskısı bir yana, Mısır İhvanı'nın pragmatizmi hem İran hem de Suudi Arabistan ile ilişkilerde son derece yardımcı olabilirdi ancak Mursi yönetiminin ilk yılında İran ve Mısır arasındaki ilişkiler esas odak noktası olmamıştır. Bir grup İhvan üyesi, İran'ın

ekonomik girişimlerinin reddedilmesiyle hareketin kendi çıkarlarına yönelik ciddi derecede hatalı ve gerçekçi olmayan bir hesaplama yaptığına inanmaktadır. Buna göre eğer İhvan, pragmatik davransaydı ve medyanın şantaj diline boyun eğmeseydi, Mısır ekonomisinin o dönemki kötü durumu dikkate alındığında İran'ın ekonomik girişimlerinin Mısır devlet kurumlarınca hoş karşılanması oldukça muhtemeldi[86]. Elbette, İhvan içerisinde Mursi'nin hesaplamalarının doğru olduğuna ve İran ile ilişkiler noktasındaki dış politika vizyonunu- belki de ilişkilerin güçlü bir şekilde fakat Mısır'ın belirleyeceği koşullarda yeniden canlandırılması da dâhil olmak üzere- ortaya koyması için yeteri kadar zamanı olmadığına inananlar da vardır[87].

İhvan'ın Mısır hükümetine öncülük ettiği yıl, bölgesel ilişkilere yön vermek için "arayışların olduğu" bir dönem olmuştur. Mursi yönetimi döneminde İran'ın cömert tekliflerinin reddedilmesi, hükümet içerisindeki tüm taraflarca desteklenmemiştir. Bazı yetkililer, Riyad'ın İran ile ilişkileri belirleyici bir rolde olmaması gerektiğine inanmıştır

iv. Kolay fakat imkânsız ilişkiler: pahalı bir av kaçar

Mursi yönetiminin Mısır'da iktidar deneyimini bilhassa İran ile ilişkileri bağlamında ele alırken, İran penceresinden bunu "kayıp bir fırsat", İhvan açısından da "kolay ama imkânsız ilişki" ifadelerine başvurmak yanlış olmayacaktır. Nitekim bu yıl İhvan'a, İran'ın stratejik haritasında-özellikle de İran'ın halk hareketlerine odaklandığı bu dönemde- ne denli önemli olduğunu öğretmiştir. Tüm İhvan üyeleri, Suudi Arabistan'ı öfkelendirmekten kaçınarak çıkarlarını hesaplama konusunda hemfikir olmuş ve İran ile ilişkilerin güçlendirilmesini savunan gruplar dahi Suudi Arabistan ile var olan ilişkilere zarar vermeden çalışmaların yürütülmesini gözetmiştir.

B. Darbe sonrası: İran beklemedeyken İhvan geri çekiliyor

İran'ın darbeye tepkisi, İhvan'ın iktidardayken İran'ın jestlerini göz ardı etmesine karşı bir "cezalandırma" refleksi olarak okunabilir. Mısır'daki darbeden birkaç gün önce İran medyası, Muhammed Mursi'ye yönelik bir karalama kampanyası başlatmış ve İranlı yetkililer İhvan'ın alaşağı

edilmesini darbe olarak adlandırmayı reddedince bu karşı duruş doruğa ulaşmıştır. Rabia ve En-Nahda hadiselerinden sonra dahi İran rejiminin beyanlarında, Mısır ordusunun Mursi'yi devirmedeki rolü için herhangi bir kınama mesajına yer verilmemiştir. Öte yandan, Mısır ordusuna bağlı kurumlar ile ABD arasındaki stratejik ilişkilerin geliştirilmesi, İran ile yeni ordu yönetimi arasındaki olası bir yakınlaşmayı engelleyen bir faktör olmuştur. Ayrıca Tahran, artık iktidarda olmayan İhvan ile iş birliğinin çok daha kolay tesis edilebileceğini göz önüne alarak, İhvan'ın sıkıntılarını daha fazla göz ardı etmeye devam edemeyeceğini de kabul etmiştir.

İran'ın darbeye tepkisi, İhvan'ın iktidardayken İran'ın jestlerini göz ardı etmesine karşı bir "cezalandırma" refleksi olarak okunabilir. Mısır'daki darbeden birkaç gün önce İran medyası, Muhammed Mursi'ye yönelik bir karalama kampanyası başlatmış ve İranlı yetkililer İhvan'ın alaşağı edilmesini darbe olarak adlandırmayı reddedince bu karşı duruş doruğa ulaşmıştır

Darbenin ilk günlerinde ve siyasi huzursuzluğun kol gezdiği dönemde İran ve İhvan arasındaki ilişkiler dostane olmaktan uzaktı[88]. Nitekim İhvan yetkilileri, darbeden hemen sonra İranlı temsilcilerle görüşmeyi reddetmiştir. Buna ek olarak; söylendiği kadarıyla İran, İhvan'ın Muhammed Ali Bişr (Rehberlik Konseyi'nin bir üyesi) liderliğindeki İç ve Dış İlişkiler Müzakere Komitesi ile bir toplantı talebinde bulunmuştur. Bu talebin neticesinin ne olduğuna dair, başkaca İhvan üyelerince teyit edildiği üzere toplantı talebinin reddedildiği dışında herhangi bir bilgi yoktur[89].

İhvan'ın Rehberlik Konseyi'ne yakın bir kaynak, bu hadiselerden kısa bir süre sonra şunları kaydetmiştir:

"İhvan, Tahran'daki üyelerinden askeri darbe karşısında İhvan ile dayanışmalarını göstermek için faaliyetlerde bulunmalarını istemiş ve bu üyeler de bir süre bu tür faaliyetler içerisinde olmuştur. İran'daki üyeler, İhvan ile İran arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için de çaba sarf etmiştir.

Ancak üyeler nihayetinde Tahran'daki faaliyetlerini durdurmuş ve Mısır'daki merkeze, tehditler aldıklarını çünkü İran rejiminin Sisi rejimiyle arasını iyi tutmaya çalıştığını bildirmişlerdir. İhvan da bunu İran'ın kendisini sürekli olarak zayıf bir pozisyonda tutmak arzusunda olduğu şeklinde yorumlamıştır." [90] [91]

İhvan'ın bu hamlesi, Mısır'da ordunun yönetimine karşı bölgesel bir direniş ekseni oluşturma stratejisi olarak görülebilir ki bu sebeple Tahran'daki üyelerden böyle bir istekte bulunulmuştur. Bu tür bir tavır, Körfez'in 3 Temmuz darbesi sonrası rejime finansal ve politik desteği sebebiyle de gelişmiş olabilir, zira İhvan muhalefet hareketi için farklı ülkelerden yardım istemek konusunda daha cesaretli bir noktaya gelmiştir.
İran da İhvan'ın zayıflığını göz önünde bulundurarak grup üyeleriyle bizzat

İhvan içerisinden birkaç kaynak, darbe sonrası dönem için 'İran'ın sunduğu desteğin esasında siyasal bir mahiyet taşımadığı; bunun, Mısır dışındaki öğrenci faaliyetleri ve medya desteği gibi daha çok pratik destekler olduğunu" belirtiyordu. Diğer kaynaklar da hareketin yeni liderlik cephesi aracılığıyla sunulan ve pek de hevesle karşılanmayan öğrenci bursu tekliflerinden bahsetmiştir

sürgünde bulundukları ülkelerde, bilhassa Türkiye ve Londra'da görüşmeler yapmaya karar vermiştir. Ancak İhvan içerisinden birkaç kaynak, darbe sonrası dönem için 'İran'ın sunduğu desteğin esasında siyasal bir mahiyet taşımadığı; bunun, Mısır dışındaki öğrenci faaliyetleri ve medya desteği gibi daha çok pratik destekler olduğunu" belirtiyordu. Diğer kaynaklar da hareketin yeni liderlik cephesi aracılığıyla sunulan ve pek de hevesle karşılanmayan öğrenci bursu tekliflerinden bahsetmiştir. Görünen odur ki İran'ın temel mesajı, bulundukları zayıf pozisyona rağmen İhvan ile ilişkileri sürdürmekte istekli oldukları yönünde olmuştur[92]. Yaptıkları sembolik teklifler de İhvan'ın neden Tahran'ın görüşme taleplerine şüpheyle yaklaştığını izah etmektedir. İhvan yetkililerinin sürgündeyken İran'ın yardımlarına herhangi bir karşılık veremeyeceği göz önüne alınırsa, İhvan'ın İran'ın davetlerinin neden samimi olduğuna inanmadığı anlaşılabilir. Zira bazı liderler İran'ın İhvan'ın iktidara dönmesine yardımcı olamayacağını açıkça belirtmiştir.

İki tarafın sahip olduğu endişelere rağmen, İran ve İhvan arasındaki iletişim kanallarının hala açık olduğunu söyleyenler de vardır. İhvan'a yakın bir akademisyen, birkaç İhvan yetkilisinin 2014 ve 2015'te İran'ın davetini kabul ettiğinin kendisine anlatıldığını söylemiştir[93]. Bunun muhtemelen doğru olduğunun bir diğer kanıtı da İran'ın tarihi olarak İhvan ile bağlantılı olan Hamas gibi diğer siyasal İslamcı hareketlere olan yakınlığıdır. Zira Hamas, daha önce Şam ile Suriye muhalefeti arasında yaptığı gibi, bu kez de İhvan'ın üst düzey isimleri ve İran arasında arabuluculuk rolü oynamış olabilir. Bir Hamas yetkilisi ise darbeden sonra İran ile İhvan arasında arabuluculuk rolü oynadıklarını reddetmiş, ancak Filistin davasına faydalı olduğu müddetçe iki taraf arasında köprü kurulmasına yardımcı olmaya hazır olduklarının da altını çizmiştir[94] [95].

Bilhassa birçok İhvan liderinin ve üyesinin sürgüne gitmesinden sonra hareket için Mısır rejimine karşı verdiği mücadelede yeni bölgesel ortaklar bulma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Az evvel bahsi geçen akademisyene göre, İhvan üyelerinin sürgüne gittiği bölge ülkelerine baskılar devam etmekte ve bazı başkentler İhvan'ı dışlama politikaları yürütmektedir. Bu da İhvan'ın İran gibi alternatif müttefikler bulması gerektiği anlamına gelmektedir. İran, bölgede diğer ülkelerin karşı duramayacağı baskılara karşı durabilecek tek ülkedir ve kendisini İhvan için güvenli bir sığınma merkezi olarak sunmaktadır. Ancak Türkiye ve Katar, İhvan'ı desteklemeye devam ettiği müddetçe İhvan'ın İran alternatifine yönelmesi pek muhtemel gözükmemektedir.

i. İhvan içerisindeki ayrışmalar: İran ile iletişim hususunda farklı eğilimler

Mısır'daki askeri darbeden sonraki yıllarda hareketin yönetim kademesinin üstünü örtme çabalarına rağmen İhvan içerisinde birtakım ihtilaflar söz konusu olmuştur. Darbe yönetiminin uyguladığı tutuklama dalgaları, birinci ve ikinci derece liderlerin çoğunu kapsamış ve bu durum da grubun yapısını daha parçalı hâle getirip yönetimi tabanından izole etmiştir.

Bu dönemde, idari ve siyasi boşluktan ötürü doğan durumda iki ayrı grup ve hatta marjinal gruplardan oluşan üçüncü bir küçük grup ortaya çıkmış ve bu grupların bir kısmı İhvan'ın dış politikasını, özellikle de İran'a yönelik dış politikasını eleştirmiştir. Bunu takip eden üç yılda ise bu ayrılıkçı gruplar yeni bir biçim almış ve şu şekilde belirginleşmiştir: Eski yönetim ve daha yeni grup ve daha genç diğer grup. İki tarafa da dâhil olmayan daha küçük ayrılıkçı gruplar ise hâlâ kendi yollarını bulmaya çalışmaktadır (bkz. Grafik 3).

Grafik 3

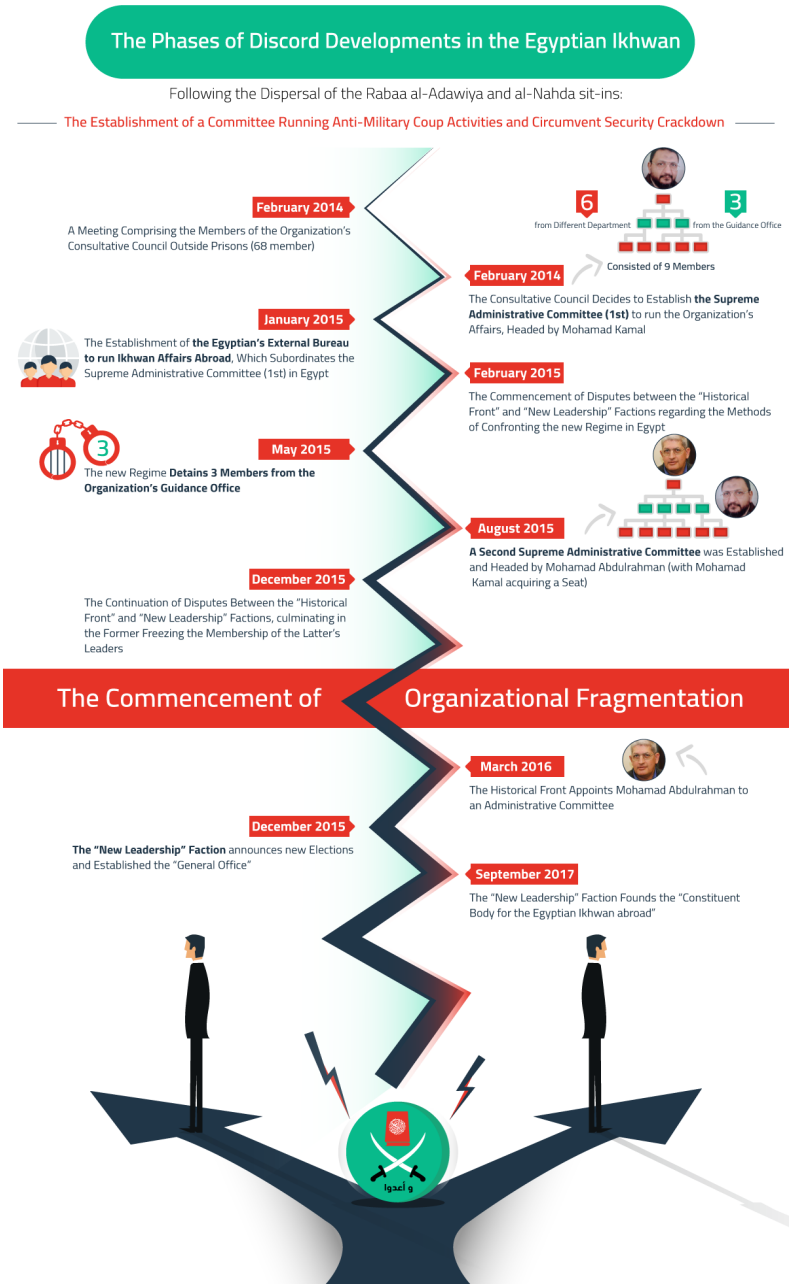

Kaynak: Mayıs 2018'de gerçekleştirdiğimiz bir mülakat ve açık kaynaklı veriler

1. Eski toplar: Kapasite sahibi fakat istekli değil

Hareketin eski nesil üyeleri, İhvan'ın organizasyonel yapısını korumakta ve yalnızca finansal değil, siyasi açıdan da uluslararası ilişkiler bağlamında ipleri elinde tutmaktadır. Bu grup, en son Rehberlik Konseyi'nin (askeri darbeden önceki) liderlerini kapsamakta ve küresel çapta yayılmış olan daha geniş bir İhvan üyeleri ağını koordine etmekteydi. Aynı zamanda Mursi'nin meşru cumhurbaşkanı olduğunda konusunda ısrar etse de Sisi rejimi ile iyi hesaplanmamış çatışmalardan kaçınılması için grubun iç bütünlüğünü korumasının gerekliliğine de inanmaktadır.

İran ile olan ilişkilerin geçmiş envanterini hafızasında tutan hareketin eski nesil üyeleri için geçmiş çizginin dışına çıkmak zordur, zira burada İran'ın vizyonunun İhvan'ın çıkarları ile örtüşmediği kanaati yaygındır. Ayrıca, İran ile kurulacak herhangi bir ilişkinin taktiksel düzeyde kalacağına dair şüpheler de mevcuttur. Hatta eski nesil gruptan bazı üyeler, İran'ın Mısır İhvanı ile tıpkı İhvan'ın Yemen'deki veya Suriye'deki kolları ile olduğu gibi "dışa vurmadığı" bir ihtilafı olduğu iddiasında bulunmaktadır

İran ve İhvan'ın bu kanadı arasındaki ilişkiler inanılmaz derecede yavaş seyretmektedir ki bu anlamda grubun dış politikadaki muhafazakâr tutumundan ötürü İran noktasında bir gelişme kaydedilmesi çok zor görülmektedir. İran ile olan ilişkilerin geçmiş envanterini hafızasında tutan hareketin eski nesil üyeleri için geçmiş çizginin dışına çıkmak zordur, zira burada İran'ın vizyonunun İhvan'ın çıkarları ile örtüşmediği kanaati yaygındır. Ayrıca, İran ile kurulacak herhangi bir ilişkinin taktiksel düzeyde kalacağına dair şüpheler de mevcuttur. Hatta eski nesil gruptan bazı üyeler, İran'ın Mısır İhvanı ile tıpkı İhvan'ın Yemen'deki veya Suriye'deki kolları ile olduğu gibi "dışa vurmadığı" bir ihtilafı olduğu iddiasında bulunmaktadır. Bu gruptakiler hâlâ İhvan'ın zayıflığının İran'a fayda sağlayacağına inanmakta, ancak İran'ın İhvan içerisindeki ayrışmalara müdahil olmadığını da itiraf etmektedir[96].

İhvan, İran ile kendileri arasında minimum seviyede bir ilişki olmasını bir sorun olarak görmemektedir, ancak sürgündeki grubunun içerisinde

bulunduğu yıpratıcı durumun İran ile etkili bir ortaklık kurmak konusunda kendilerini zayıf bir konuma düşürdüğünü de bilmektelerdir. Belki de bu tip temaslar, Mısır'daki mücadeleye hizmet ettiği sürece Türkiye ve Katar'ı kapsayan bir çatı altında gerçekleştirilebilir[97]. Böyle bir bakış açısı hem İhvan'a yakın olanlara hem de Türk ve Katarlı ortaklarına uygundur[98].

Eski neslin yer aldığı bu grup içerisinden kimi üyeler, İran ile ilişkilerin gelişmeye değil, onarılmaya ihtiyacı olduğuna inanmaktadır. Zira Suriye ve Yemen'de seyreden birçok krizin çözümün anahtarının bu olduğunu düşünmektedirler. Elbette, İran'ın ilişkileri onarmada ne denli ciddi olduğuna şüpheyle yaklaşanlar da vardır. Her ne kadar İhvan'ın Suudi Arabistan ile ilişkileri harika denebilecek denli olmasa da İhvan içerisindeki bu grup, Suudi Arabistan ile olan ilişkilerinin yerini İran ile sahip olunacak vasat altı ilişkilerin almasını istememektedir. Gerçek şudur ki İran da Körfez'in İhvan'a yönelik düşmanca tavrını İhvan ile ilişkilerini geliştirmek için bir fırsat olarak görmektedir. Bu görüşü savunanlar, Suudi Arabistan'ın oluşturduğu siyasal anlamda "yozlaşmış" platformun kendi gücünü pekiştirmek için İhvan'ın karşısında olduğunu söylemektedir. Ancak Suudi Arabistan bölgedeki bazı kritik anahtarları da elinde bulundurmaktadır ve İhvan, İran'a yüzünü dönerek veya onun desteğini kabul ederek bu anahtarları kaybetmeyi göze almak istemeyecektir. İhvan, Suudilerin bölgesel projesiyle bir tür çözüm yolu bulmak istemektedir. Ancak bu proje sadece kendi duruşlarına aykırı olmakla kalmayıp Suudilerin İran projesine karşı verdikleri "savaşta" kendilerini Sünni bir simge -Şiiliği de bu savaş bağlamında kullandığı gibi- olarak kullanmasını da öngörmektedir[99].

İhvan içerisindeki bu grup, aynı zamanda Suudi Arabistan-İran çatışmasının devam etmesinin bölgenin çıkarlarına olduğuna inanmamakta ve diyalog yoluyla bir anlaşma zeminine ulaşılabileceğini düşünmektedir[100]. Suudi Arabistan-BAE ekseninin İhvan'ı izole etme çabalarını da nihayetinde bu ekseni zayıflatmaya sebep olacak ve İran ile herhangi bir bölgesel çözüme ulaşmayı güçleştirecek bir hamle olarak görmektedir. Ancak gerçek şudur ki İhvan'ın mevcut parçalı yapısı, bu

meselede daha önemli bir rol oynayabilmesinin önüne geçmektedir. Bu grup; Riyad ile bölge ülkelerinde İhvan ile bağlantılı grupların sorunlarını çözebilecek bir ittifak kurup kurmamayı çok dert edinmezken, BAE'nin Suudi Arabistan üzerindeki geniş etkisinin bu aşamada Suudilerin İhvan konusunda bir aşama kat etmesini engellediğini de düşünmektedir.[101]

Mısır İhvanı'nın İran ile olan ilişkisi, genel olarak belli korkuların esareti altındadır. Şiilere karşı topyekûn bir ilişkileri onarma çabası olmadığı sürece bu korkular, İhvan ile İran arasında yakın bir temasın gerçekleşmesini engelleyen bir kırmızı çizgi ortaya çıkarmaktadır. Birçok İhvan üyesi, İran'ın Suriye'ye müdahalesi bağlamında meseleyi el alıp sahip olduğu ilkelerinin böyle bir ilişkiyi sürdürmeye imkân tanımayacağına inanmaktadır

2014'teki Körfez yakınlaşması sırasında Katarlılar, bölgedeki siyasal İslamcı hareketlerin Suudi Arabistan'a destek verecek şekilde mobilize olması şartıyla Mısır'daki ve diğer yerlerdeki İhvan sorununun çözülmesi yolunda Suudi Arabistan'dan olumlu bir dönüş alabilmek için girişimlerde bulunmuştur. İhvan'ın bu grubunun, ayrılıkçı grupların o dönemde İran'a meyyal olduklarını bildikleri ve bunu mesele etmeseler de İhvan adına İran ile iletişim kurulmasını sorun ettikleri söylenmektedir. İhvan'ın eski nesil üyeleri nezdinde küresel İhvan ağı, özellikle de Londra ofisi uluslararası ilişkileri götürmekle yetkiliydi ve bu yetki de ittifaklar kurmayı değil, politik zaruret gereği yapılacak ilişkileri kapsamaktaydı.[102] Bölgesel ve uluslararası baskılar, İhvan'ın eski nesil üyelerinin İran ile ilişkilere yatırım yapmak yerine Suudilerle olan ilişkileri düzeltmeye çalışmaya daha istekli olduğu anlamına gelmekteydi. Farklı düzeylerdeki İhvan üyelerinin Körfez'deki Arap ülkelerinde yaşadığı ve Riyad ile yaşanacak bir gerilimin bu üyelere yönelik geniş ölçekli bir tasfiye faaliyetine, ayrıca Batı'da sert İhvan karşıtı kampanyalara yol açmasının muhtemel oluşu göz önüne alınarak, bu tercih daha fazla vurgulanmaktadır. Ancak, İhvan'ın her şeye karşın Tahran ile bağlara sahip olmak konusunda hâlâ istekli olduğu bilinmektedir. İran ile "arka kanallardan" süren iletişim ise

mezhepler arası yakınlaşmaya dair konferanslarla sınırlıdır ve bugüne kadar elle tutulur bir siyasal gelişime ön ayak olamamıştır.

Mısır İhvanı'nın İran ile olan ilişkisi, genel olarak belli korkuların esareti altındadır. Şiilere karşı topyekûn bir ilişkileri onarma çabası olmadığı sürece bu korkular, İhvan ile İran arasında yakın bir temasın gerçekleşmesini engelleyen bir kırmızı çizgi ortaya çıkarmaktadır. Birçok İhvan üyesi, İran'ın Suriye'ye müdahalesi bağlamında meseleyi el alıp sahip olduğu ilkelerinin böyle bir ilişkiyi sürdürmeye imkân tanımayacağına inanmaktadır. İhvan'ın bu grubu, mevcut durumda yeni iletişim kanalları açabilecek gibi gözükmemektedir ve İran ile olan ilişkiler son derece geleneksel bir şekilde yarı düzenli toplantılar ile kısıtlı kalacaktır. Eski bir üst düzey İhvan üyesi, Temmuz 2018'deki bir mülakatında, grubun İran ile olan sorunlarını iki noktada özetlemektedir: 1) Grubun İran ile ortaklaşan ve ayrışan yönlerini etkili bir şekilde ayıramayışı, 2) İlişkilerin gelişmesini görece zor hâle getiren verimsiz bürokrasi (ve örgüt içi ayrışma).

2. Yeni liderlik grubu: Yasak arzular

Mısır İhvanı içerisinde ortaya çıkan yeni liderlik grubu, Hürriyet ve Adalet Partisi'nden gelen bir dizi ikinci nesil siyasi liderden; yani bazı eski bakanlardan, meclis üyelerinden ve gençlik liderlerinden oluşmaktadır. Bu grubun amacı, rejime meşru bir yolla karşı koyabilmek için alternatif bir vizyon üretmektir. Darbe sonrası dönemde İhvan'ın idari işlerinden sorumlu olan Rehberlik Konseyi'nin genç üyeleri, bu grubu desteklemiş ve hareket içi ayrışmalar, eski nesil liderlerle yaşanan bir çekişme sonrasında ortaya çıkmıştır. Kamuoyuna da yansıyan bu ayrışma ile birlikte yeni bir grubun ortaya çıktığı fark edilmiş ve bu yeni grubun çıkışı da aslında desteklemedikleri örgüt içi prosedürlerin dışında gerçekleşmiştir. Nitekim Mısır'daki güvenlik birimlerinin art arda yaptığı saldırılardan sonra rejime karşı nasıl mücadele edileceğine dair net bir vizyonun olmayışı, bu grubun ayrılışını daha da derinleştirmiştir.

Bu yeni grup, tüm İhvan'ın topyekûn sorunlarla boğuştuğu uluslararası ilişkiler alanına hâkim olan eski nesil üyelere kıyasla farklı ön kabullere

sahiptir. Yeni liderlik grubunun hâlâ kendisini meşrulaştırmayı ve eski nesil üyelerin kontrolünde olan küresel İhvan ağından bağımsız bir şekilde dış ilişkileri inşa etmeyi gözettiği düşünüldüğünde, elbette bu durum yeni liderlik grubu için bir soruna da karşılık gelmektedir.

Yeni grup, İran ile iletişim kanallarını açık tutmayı tercih etmiş ve bu iletişim için kullandığı kanallardan biri, siyasi mesajların (dolaylı olarak) taşındığı akademik etkileşim alanları olmuş ancak resmi düzeyde ilişkiler kurulmamıştır. Esasında bu, yeni grup ile İhvan arasında bir güven tesis etmenin ilk adımı olmuştur. Ancak bu, cüretli bir adım olarak görülmüş ve yeni gruba bağlı düşünce kuruluşlarıyla İran merkezli düşünce kuruluşlarının karşılıklı ziyaretleri söz konusu olmuştur. Bu grubun bazı üyeleri, İran ile doğrudan siyasi bir ilişki kurma noktasında hâlâ temkinli davranmaktadır ve bu karşılıklı ziyaretler sayesinde İran'ın hem İhvan hem de genel olarak diğer Mısırlı aktörlerle ilişkilerini daha çok geliştireceğini düşünmelerine rağmen düşük profilli bir etkileşimi tercih etmektedir[103].

Yeni liderlik grubunun İran ile ilişkileri sürdürmek için başvurduğu karşılıklı araştırma platformları, siyasi ilişkilerin uygulamaya geçmesi için ön ayak olması beklenen gayrı resmi kanallar niteliğindedir, çünkü araştırma kurumları siyasi diyalog açısından ciddi bir platform teşkil etmektedir

Yeni liderlik grubunun İran ile ilişkileri sürdürmek için başvurduğu karşılıklı araştırma platformları, siyasi ilişkilerin uygulamaya geçmesi için ön ayak olması beklenen gayrı resmi kanallar niteliğindedir, çünkü araştırma kurumları siyasi diyalog açısından ciddi bir platform teşkil etmektedir. Yeni liderlik grubu, her ne kadar İran ile sürdürülen iletişimin karmaşık bir mesele olduğunu ve bunun tabandan gelen desteğin-özellikle de Şiilere karşı Selefi zihniyetinden ve İran'ın Suriye'deki rolünden etkilenenlerden gelen desteğin- erozyona uğraması pahasına gerçekleştiğini reddetmese de İhvan'ı bölgede devre dışı bırakmak isteyen birçok ülke varken İran gibi etkili bir güçle etkileşim hâlinde olmanın mantıklı olduğuna inanmaktadır.

Öte yandan, her zamanki gibi Suudi kartı masadadır ve bu durum, İhvan'ın yeni liderlik grubunu da etkilemektedir. İran ile akademik düzeyde ilişkileri sürdürmeye dair bir tereddüt yokken, Mısır İhvanı içerisindeki birçok grup, İran ile siyasi iş birliğine çekince ile yaklaşmaktadır[104]. Bu durum, Mısır İhvanı'nın Suudi nüfuzunu kırmadaki yetersizliği ile açıklanabilir, zira Suudi Arabistan'ın askeri darbeden sonra Mısır İhvanı'nı terörist bir örgüt olarak sınıflandırmasına rağmen Riyad ile olan tarihi iş birliği ve Suudi Arabistan'ın bölgedeki ağırlığı göz önüne alındığında İran ile olan bağlar sınırlı kalmaktadır. Nihayetinde, İhvan içerisindeki farklı grupların, Suudi Arabistan ile ilişkiler konusunda bu tarihi bagaja ve jeopolitik faktörlere yönelik farklı düşünce algıları vardır ve Suudi Arabistan hâlâ İhvan'ın farklı grupları üzerinde kayda değer bir etkiye sahiptir.

Yeni liderlik grubunun İran'a yönelik adımları, eski nesil üyelerin yürüttüğü mezhepler arası diyalogu geliştirme amacı taşıyan düşünce alışverişlerinden çok farklı değildir. Nitekim İran da geniş ölçekli Orta Doğu stratejisi bağlamında ihtiyaç duyduğu için İhvan'ın tüm gruplarıyla iletişim kanallarını açık tutma kararı almıştır. Ancak, yeni nesil birçok sebepten ötürü kendisini eski nesilden ayrı tutmakta ısrarcıdır. Bu sebepler arasında, İhvan içerisinde kendi konumunu pekiştirmek ve bağımsız bir şekilde dış ilişkiler geliştirerek sahip olduğu araçları artırmak vardır. Bazı orta düzey İhvan üyeleri, bu yeni neslin öncülüğündeki grubun İran ile daha çıkar esaslı ve siyasi anlamda daha olumlu ilişkiler geliştirmek için en doğru zamanı beklediğine inanmaktadır. İran'ın da bu grubun hareket içerisinde inisiyatifi ele almasını bekliyor olması mümkündür.[105]

Yeni lider grubunun önde gelen isimleri arasında İran ile ilişkilere dair net yahut kapsamlı bir vizyon olmayabilir. Yine de Tahran için, muhalif liderler tarafından atılacak herhangi bir adım büyük bir kazanım sayılacaktır. Bu isimlerin İran ile ilişkilere dair esneklikleri, özellikle de İran ile ilişkilerde Körfez'in esas alınacak tek faktör olmaması gerektiği ve ilişkilerin salt çıkar esaslı olması gerektiği kanaatleri sonraki zamanlarda daha olumlu gelişmelere yolaçabilecektir.[106]

Genel olarak İranlı kaynaklar iki büyük İhvan grubuyla -eski nesil üyeler ve yeni liderlik grubu- ilişkileri muhafaza etmeyi ve siyasi mesajların karşılıklı olarak taşınmasını sağlayan bilimsel etkinlikler aracılığıyla bu grupların İran ile iletişim kanallarını sürdürmesini onaylamaktadır. [107] Eski nesil üyeler, İranlı yetkililerle iletişime geçmek için genellikle her yıl düzenlenen mezhepler arası diyalog konferanslarını kullanmaktayken, yeni cephenin öne çıkan figürlerinin İranlı düşünce kuruluşları ile bilimsel iş birliğine vardıkları ve İran'da düzenlenen etkinliklere yarı düzenli bir şekilde katılım gösterdiği görülmektedir.[108]2018 yılının başında, yeni liderlik grubundan bazı figürler Kum merkezli bir düşünce kuruluşu tarafından düzenlenen bir etkinlikte dahi yer almıştır. Söylendiği kadarıyla, bu etkinlik sırasında İranlı yetkililer ile karşılıklı olarak siyasi mesajlar aktarılmıştır.[109] Ancak, Tahran ile temasta olan İhvan üyelerinin (kimileri İhvan'ın baskın grubu tarafından hareketten ihraç edilmiş isimler olan) bu adımları kendi kişisel kapasiteleri ile mi attıkları yoksa diğer aktörlerle koordinasyon içerisinde mi hareket ettikleri net değildir.

3. İhvan'ın geri kalanı ile çatışan, agresif grup: İran'ın yardımına muhtaç

İhvan tabanının bir kısmı ile hareketin orta düzeydeki bazı grupları, Mısır'daki güvenlik kısıtlamalarına boyun eğmek ve düzenli örgütlenme faaliyetlerini terk etmek durumunda kalmışlardır. Yönetim kademesindeki liderler tarafından desteklenen geriye kalanlar ise bir adım atıp radikal bir değişimi hedefleyerek Sisi rejimine karşı bir direniş örgütlemeye girişmişlerdir.

Yukarıda değindiğimiz eski ve yeni nesillerden oluşan grupların aksine, direniş örgütlenmesine girişen bu küçük gruplar, Mısır İhvanı'nın Mısır rejimine yönelik bir direniş plânı ortaya koymadaki zayıflığına tepki olarak yeni bir "cephe" oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, hem eski nesilden oluşan merkez gruptan hem de yeni gruptan ayrışmışlardır. Bu grupların, hâlihazırdaki kritik aşamada İran ile yürütülecek ilişkilere dair görüşlerinden de ayrışma söz konusudur.

Belki de daha da önemlisi üçüncü cepheyi oluşturan bu gruplar, İran ile olumlu ilişkilere sahip olmayı istemektedir. Hatta direniş yanlısı bir söylemi benimseyen birçok grubun, kısa sürede sonuç alınabileceğine dair bir örnek olarak İran Devrimi'ne (devrim sonrasındaki ideolojik yönelimler dikkate

Direniş yanlısı bir söylemi benimseyen birçok grubun, kısa sürede sonuç alınabileceğine dair bir örnek olarak İran Devrimi'ne (devrim sonrasındaki ideolojik yönelimler dikkate alınmaksızın) yönelik olumlu bir yaklaşıma sahip olması söz konusudur.

alınmaksızın) yönelik olumlu bir yaklaşıma sahip olması söz konusudur. Bu üçüncü grup için İran, bölgesel bir projeye sahip olan bağımsız bir aktördür. İran'ın bizatihi güç kullanarak kendisini bölgenin aktörlerinden biri olarak ortaya koymasından etkilenmişlerdir. Dahası, İran ile aralarındaki farklılıkların giderilmesinin bir yolunu bulmanın gerekli olduğunu düşünmektelerdir, zira Şiilerin "Sünnileşmesi" gibi bir durum gerçekleşmeyecektir; özellikle de mevcut cihatçı hareketlerle mücadele için mezhepçiliğin siyasal bir araç olarak kullanıldığı göz önüne alındığında[110].

Bu grup, Mısır devletine karşı bir direniş eksenini örgütlemek hususunda, İran'ın Hizbullah ve Hamas gibi devlet dışı aktörlere verdiği desteğe odaklanmaktadır. Bu sebeple, İran ile gelecekteki olası olumlu ilişkilere pragmatik bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve hem Mursi yönetimi döneminde hem de sonrasında İran ile yürütülen ilişkilerin bu pragmatizmi yansıtmaması sebebiyle İhvan ağını eleştirmektedir. Bu daha genç ve radikal grup, bölgeyi eski nesildeki öncülerine kıyasla daha gerçekçi bir şekilde ele almakta ve bu da grubun İran'a yönelik düşmanlığı sürdürmenin öncelikleri arasında yer almayabileceği anlamına gelmektedir[111].

Bölgedeki krizler sebebiyle üçüncü grup, İran'ın bölgedeki tahakkümcü tavrına ve diğer gruplara verdiği desteğe hayranlık duymaktadır ve bu grup ile İran arasında taktiksel ve şartlı bir ortaklık ortaya çıkabilir. Bu grup her ne kadar İran ile diyalog konusunda geleneksel çizgiyi takip etmeyi sürdürse de İran'ın sahadaki en güçlü aktörlerle ilişkili olduğunu da görmektedir. Kendi taktikleri ile İran'ın taktikleri arasındaki benzerliklerden ötürü de İran'ın kendileriyle iletişim hâlinde olmaya istekli olduğuna inanmaktadırlar. Nitekim iki tarafın da hassas konumları sebebiyle ilişkilerin seyri oldukça yavaş ve gizli olsa da İranlı yetkililer bu grubun etkili genç liderleriyle görüşmeler yapma talebinde bulunmuştur[112].

Elbette bu grup, siyasal İslamcı hareket destekçisi olan tabanın Şiilere yönelik Selefilik etkisi altındaki tavrının değişmesi için İran'ın bölgeye dönük

yaklaşımında bir değişiklik olması gerektiğinin de farkındadır. Bu grubun uluslararası ilişkilerde bir denge sağlamayı hedeflemesi ve bu sebeple ilişkileri gizli götürmenin gerekli olmasından ötürü İran ile ittifak içerisine girmek mevcut durumdaki karmaşık denklemi daha da zorlu hâle getirmektedir[113]. Nitekim ilişkilerde dengeyi sağlamak üzere faaliyetlere başlanması için kurulan politik bürolar da bu üçüncü grubun denge sağlama çabasının bir yansımasıdır[114]. Bu perspektiften bakılınca, Mısır İhvanı'nın geleneksel politik (siyasi) organları destek güvencesi almak üzere dış aktörlere ulaşmak konusunda başarılı görülmemektedir[115]. Üçüncü gruba dâhil olan bir kaynağa göre ise bu görevi gerçekleştirmesi için kurulmuş politik bürolara rağmen şu ana kadar bu grup ile İran arasında doğrudan hiçbir iletişim gerçekleşmemiştir[116].

Sonuç

Bu araştırma raporu, İran ve Mısır İhvanı arasındaki ilişkilerin ciddi bir şekilde bölgedeki Arap Baharı devrimlerinden sonra değişen jeopolitik dinamikler tarafından şekillendiğini, özellikle de Türkiye ve Katar'ın farklı derecelerde de olsa hâlihazırda İhvan'ı desteklemesinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Yakın dönemde Türkiye-İran-Katar üçlüsü arasında Körfez kriziyle birlikte gözlenen yakınlaşma ve Kürtlerin mevcut girişimleri, İran ve Mısır İhvanı arasındaki ilişkilerin daha fazla değişiklik arz edebileceği yönündeki beklentilere yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bölgede ABD'nin rolünün bir anlamda erozyona uğraması ve Rusya'nın yükselişi ile birlikte Türkiye ve İran'ın, Suriye ve Irak'ta bölgesel uzlaşı yoluna gitme seçeneğine ufaktan yaklaştığı da olsa görülmektedir. Böylesi bir bölgesel uzlaşı, sahada doğrudan aktif bir rolü olan yahut çeşitli bölgesel aktörlerle ittifak içerisinde bulunan karşıt gruplar arasında arabulucu rolü oynayabilecek İhvan gibi bölgesel grupların da sürece dâhil olmasını gerektirebilir. Bir başka deyişle İran ve Mısır İhvanı ile diğer gruplar arasında yüksek düzeyde bir iletişim kurulması ciddi sonuçlar ortaya çıkarabilir.

Körfez krizinin devamı ve İran ile Türkiye arasında bölgesel çapta bir ön uzlaşı beklentisinin giderek artması, Tahran'a Türkiye ile yakın ve Arap Sünni toplulukları üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olan Sünni siyasal İslamcı hareketler ile iletişim kurmak hususunda altın bir fırsat sunabilir. İran'ın Sünni siyasal İslamcı hareketler ile daha iyi ilişkilere sahip olması, aynı zamanda bu

siyasal İslamcı hareketlerin tabanı nezdindeki imajının güçlenmesine de katkıda bulunabilir. Örneğin, İran ve Hizbullah'ın İsrail'e karşı geniş ölçekli bir savaşa girişmesi (2006'da Lübnan'da olduğu gibi) Sünni siyasal İslamcı hareketlerin İran ile bağlarını geliştirmesi ve bu bağları meşrulaştırması açısından çok daha iyi bir katalizör işlevi görecektir. Zira Mısır İhvanı, İsrail ile 2006'da yürütülen savaşta Hizbullah'a desteğini bildirmiş, hatta İhvan'ın eski Mürşidi Muhammed Mehdi Akif, İhvan'ın Hizbullah saflarında savaşması için Lübnan'a binlerce mücahidi yollamaya hazır olduğunu dahi açıkça belirtmiştir. Ancak Hizbullah'ın Beyrut'u 2008 yılında kontrolü altına alması ve 2013'te Suriye'deki iç savaşa rejim tarafında yoğun bir şekilde katılım göstermesi, bölgedeki İhvan ağı ile İran öncülüğündeki eksen arasında bir ihtilafa yol açmıştır. Tarihsel anlamda mevcut ideolojik benzerliklere ve iletişim kanallarının açık olmasına karşın, iki taraf arasındaki ilişkiler genel itibariyle pek de iyi bir seviyede seyretmemiştir. Öte yandan, Mısır'daki askeri darbenin ardından Mısır İhvanı'nın daha önce olmadığı kadar ayrışması ile birlikte İhvan, İran ile ikili ilişkilerden ziyade farklı grupların İran ile çok taraflı ilişkiler kurduğu bir döneme girmiştir. İhvan'ın merkezinde yer alan eski grubun hâlâ kontrolü elinde bulundurduğuna dair iddiası da bu gerçeği değiştirmemektedir. İran ile Mısır İhvanı arasındaki ilişkilerin yeniden formüle edilmesi, İran'ın İhvan içerisindeki ayrışmayı nasıl gördüğünü ve buna yönelik nasıl hareket ettiğini de göstermektedir. Tahran merkezli politikacılar ve araştırmacılar, bu araştırma raporunun yazarlarına Mısır İhvanı'nı birlik içerisinde görmek istediklerini yineleseler de İhvan içerisinde sağlanacak bir birliğin de yaşanacak bir ayrışmanın da İran'a İhvan ile olan iletişimi ve iş birliği çabaları konusunda farklı düzeylerde avantajların yanında dezavantajlar da sağladığı görülmektedir.

Mısır İhvanı içerisindeki gruplarla birebir ilişkiler geliştirmek, İran'ın farklı figürler ile yeni ilişkiler inşa etmesini ve hatta onları kendi projelerine dâhil etmesini sağlamaktadır. Bir yandan da bu, diğer grupların İran ile ilişkilerin kurulmasını veya yoğunlaşmasını veto etmemesini güvence altına almaktadır. Bu sebeple, İran'ın İhvan içerisinde İran ile yakınlaşmaya destek verilmesi yönünde aşamalı olarak mesafe kat etmesi mümkündür. Çeşitli grupların kurumsal olarak yeniden birleşmesine dair beklentilerin doğru çıkması durumunda da alt ve orta seviye üyelerin orta ve uzun vadede İran ile daha iyi ilişkiler kurulması için bastırması söz konusu olabilir. Ancak böyle bir birlik

sağlanmasının yakında pek mümkün görünmemesi sebebiyle, bu senaryo İran için pek de avantajlı bir senaryo değildir. Dahası, bazı grupların (özellikle de eski nesil üyelerin) İran'ın diğer grupların üyelerini kendi tarafına çekmek için azami ölçüde çaba gösterdiği fikrine kapılması durumunda Tahran'ın bazı gruplara erişimini tamamen kaybetmesi veya en azından, daha etki sahibi gruplarla ilişkilerini geliştirememesi ihtimali de söz konusudur. Bu sebeplerden ötürüdür ki İhvan'ın İran ile ilişkilerini değerlendirirken Mısır İhvanı'nın elitleri arasındaki rekabet önemli bir boyutu teşkil etmektedir.

Öte yandan, Mısır İhvanı'nın örgütsel olarak yeniden birleşeceği beklentisi, İran'ın hareketle ilişkilerini tutarlı bir biçimde yürütmesinin yolunu açabilir ve İhvan liderleri ile ortak anlayışın yakalanması için bir fırsat doğurabilir. Ancak mevcut durumda, grubun ana yönetim kademesinden gelecek bir veto, İran'ın İhvan ile geniş çapta iletişim kurma ve projeler yürütme çabalarının önünde engel teşkil edecektir. Pratik bir şekilde ifade edilecek olursa, İran'ın mevcut ayrışmayı, Mısır İhvanı içerisinde ortak bir rızanın yokluğundan ötürü farklı gruplarla ayrı ayrı ilişki kurmak adına bir fırsat olarak görmesi de muhtemeldir. Böyle bir iletişim yönteminin de gelecekte yaşanacak bir örgütsel bütünleşme ihtimalinde daha etkili bir sonuç doğuracak olması söz konusudur. Dahası, Mısır'daki askeri rejim ile bir uzlaşma zeminin bulunması veya şiddetli bir rejim değişikliği durumunda sürgündeki İhvan liderleri ülkeye dönmesi durumunda, İhvan'ın uzun vadede Kahire ve Tahran arasında daha iyi ilişkilerin olması için bastırması söz konusu olacaktır. İran'ın stratejik sabrı, sadece etrafındaki Arap ülkelerindeki yerel topluluklarla geliştirdiği ilişkilerle sınırlı değildir, ayrıca Mısır İhvanı veya İhvan ideolojisine yakın başkaca bölgesel örgütler gibi uzaktaki fakat değerli topluluklar için de geçerlidir.

Mısır İhvanı'nın içerisindeki gruplar, özellikle de yeni liderlik grubunun öncülüğünü yaptığı sürgündeki grup, pragmatiktir ve mevcut destekçileri olan Türkiye ile Katar, Mısır İhvanı'nı da kapsayacak bir şekilde İran ile bölgesel çapta bir ortaklığa açık olduğu sürece İran ile ortaklık yapmaya hazırdır. Ancak İhvan'ın İran ile ilişkilerinin sadece devletler düzeyinde (Mısır ve İran arasında) olması gerektiğini düşünenler de mevcuttur. Üçüncü ve direniş yanlısı grubun ise İran'ı cazip bir devrimci model hâline getiren ideolojik tercihlerinden ötürü İran'a yönelik olumlu bir yaklaşımı vardır. Fakat bu grup, İhvan ağının geneli

nezdinde marjinal kalmaya devam etmektedir. Silahlı direniş perspektifinden de olsa İhvan ideolojini savunuyor olmaları ise bu durumu değiştirmemektedir.

İhvan'ın içindeki ayrışmanın ve Sudan, Malezya, Türkiye, İngiltere, ABD ve başka yerleri kapsayacak şekilde coğrafi açıdan yaşadığı dağınıklığın Mısır İhvanı üyelerinin grubun genel dış politikasından farklı yaklaşımlar inşa etmesine yol açma ihtimali de vardır. Tarihsel açıdan yönetimi elinde bulunduran grup, İran ile ilişkileri geliştirme fikrine karşı değildir ve yeni liderlik grubunu temsil eden bazı figürler de iş birliğine açık oldukları yönünde görüşler paylaşmıştır. Ancak, eski nesil üyelerinin mevcut durumda, Suudi Arabistan gibi bölgenin geleneksel aktörlerine yönelmeyi düşünmesi daha olasıdır. Öte yandan Suudi-BAE bölgesel ekseni, bölgedeki İhvan'a yönelik baskıyı şedit yöntemler aracılığıyla arttırma ve İhvan'ın finansal kapasitesini yok etme çabaları içerisindedir. Nitekim Suudi Arabistan, on yıllardır İhvan'ın mali kapasitesini genişletmesine katkıda bulunan ve Suudi Arabistan'da mukim İhvan bağlantılı kurumlara sürekli olarak baskı uygulamaktadır. Mısır İhvanı'nın politik ekonomik durumunun değişmesinin İhvan üyelerinin Suudi Arabistan'ın bölgedeki konumuna olan bakışlarını etkilemesi de oldukça muhtemeldir.

Türkiye ve Katar, İran ve Mısır İhvanı veya bölgedeki diğer İhvan bağlantılı gruplar arasında yapılan yahut yapılacak olan görüşmelerden muhtemelen haberdardır. İki aktör de kendi çıkarları ile çatışmadığı sürece bu görüşmelere muhtemelen itiraz etmeyecek olsa da bu sürecin kendi gözetimleri altında yapılmasını veya en azından bu iletişimin çok taraflı bir bölgesel uzlaşıya zemin hazırlayacak biçimde olmasını-bilhassa da iletişime dâhil olan gruplar kendi ülkelerinde ise- tercih etmektedir. Baskı altındaki İhvan içerisindeki ayrışma ve bölgenin değişen jeopolitiği, İhvan'ı Mısır'da politik olarak etkili olan ve iç bütünlüğe sahip bir örgütten ziyade siyasi geleceği büyük ölçüde bölgedeki ilişkilerle şekillenecek olan, parçalanmış bir oluşuma dönüştürmüştür. ABD'deki Donald Trump yönetiminin İran'a ve siyasal İslamcı hareketlere yönelik baskıları altında, Mısır İhvanı'nın (bir bütün veya parçalanmış olarak) ve diğer bölgesel grupların İran ile yüksek düzeyde bir angajmana girmeye istekli olup olmayacağı sorusu yanıtlanmayı beklemektedir. Önemli bir diğer soru da İran ile angajmana girilse dahi bunun bağımsız bir aktör olarak ve çok taraflı bir bölgesel anlayış oluşturma çabalarından bağımsız olarak mı yoksa

geniş çaplı bir bölgesel uzlaşma bağlamında mı yapılacağı noktasındadır. Tüm bunlar karşısında Mısır İhvanı'nın hem içeride, kendi üyeleri üzerinde hem de dış ilişkilerde bunun doğuracağı çok boyutlu etkiden ötürü bu meseleyi dikkatli bir biçimde ele alacağı söylenebilir.

Referanslar

1- Rainer Brunner, Islamic Ecumenism in the 20th Century the Azhar and Shiism between Rapprochement and Restraint. Social, Economic and Political Studies of the Middle East and Asia (Leiden: Brill, 2004), s. 132.

2- A.g.e., s. 132.

3- A.g.e., s. 133.

4- A.g.e., s. 180.

5- فاطمة الصمادي، «الإسلاميون في إيران ومصر (1979 2011) جدلية الإيديولوجية» في «الإخوان وإيران: خارج المذهب داخل ملعب السياسة» (دبي: مركز المسبار للدراسات والبحوث، ٢٠١٣).

6- Douglas Thompson, Min Dakhel AIlkhwan Almoslemen (Kahire: Shorouk, 2013), s. 94.

7- A.g.e., s. 96 – 103.

8- A.g.e., bkz. 5. referans.

9- A.g.e.

10- تاريخ الدخول: ١٠ مارس ٢٠١٨) إيران والإخوان المسلمون، الراصد، ٨ مايو ٢٠٠٨)
http://www.alrased.net/main/articles.aspx?selected_article_no=5476

11- A.g.e., bkz. 5. referans.

12- A.g.e.

13- A.g.e.

14- A.g.e., bkz. 10. referans.

15- سژاره عبدالحسینزاده، در برج امنیت؛ چرايي ورود ایران به پروندههای منطقهای (تهران: موسسه مطالعات اندیشه سازان نور، ١٣٩٦)، ٣٥

16- A.g.e., s. 35.

17- A.g.e., s. 35.

18- Fatima Al Smadi, "Iran and the Arab Revolutions: Narratives Establishing Iran's Monopolism," Aljazeera Center for Studies, 18 Mart 2017 (Erişim tarihi: 10 Mart 2018), http://studies.aljazeera.net/en/reports/2017/03/iran arab revolutions narratives establishing irans monopolism 170318050125225.html

19- A.g.e.

20- A.g.e.

21- A.g.e.

22- A.g.e., bkz. 15. referans.

23- A.g.e., s. 38.

24- سیدامني رضوی نژاد و اسماعیل شفیعی، بررسی رویکرد و جهت گیری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال بحرانهای جهان عرب (فصلنامه سیاست خارجی، شماره ٢، تابستان ١٣٩٥)، ٤٥
http://fp.ipisjournals.ir/article_24644_1977d7bf0380226020083b70225e6667.pdf
(دسترسی در ١٠ فروردین ١٣٩٧).

25- A.g.e., s. 45.

26- سیدعلی نجات، راهبرد هاي جمهوري اسلامی ایران و عربستان سعودي درقبال بحران سوریه (فصلنامه سیاست خارجي، شماره ٤، زمستان ١٣٩٣)، ٦٤٨ http://fp.ipisjournals.ir/article_18980_3c374d5133ef742c494bb350ba742e19.pdf
(دسترسی در ١٠ فروردین ١٣٩٧).

27- A.g.e., s. 645.

28- "Insight: Syrian government guerrilla fighters being sent to Iran for training," Reuters, 4 Nisan 2013 (Erişim tarihi: 10 Mart 2018),
https://www.reuters.com/article/us syria iran training insight/insight syrian government guerrilla fighters being sent to iran for training idUSBRE9330DW20130404

29- فاطمة الصمادي، استطلاع رأي: إيران في منران النخبة العربية، مركز الجزيرة للدراسات، ١٨ يناير ٢٠١٦ (تاريخ الدخول: ١٠ مارس

٣٢ ،(٢٠١٨
-http://studies.aljazeera.net/mritems/Documents/2016/1/20/20161201116224734Opinion Poll Arab Iranian Relations.pdf

30- A.g.e., s. 33.

31- A.g.e., s. 25.

32- A.g.e., s. 4.

33- A.g.e., s. 5.

34- A.g.e., s. 9.

35- A.g.e., s. 16.

36- A.g.e., s. 15.

37- A.g.e., s. 9.

38 - فاطمة الصمادي، توجهات النخبة من «الإخوان المسلمني» نحو إيران ودورها في المنطقة، مركز الجزيرة للدراسات، ١٨ أكتوبر ٢٠١٦ (تاريخ الدخول: ١٠ مارس ٢٠١٨), http://studies.aljazeera.net/ar/reports/2016/10/161017055516923.html

39- A.g.e.

40- A.g.e.

41- A.g.e.

42- A.g.e.

43- "Muslim Millennial Attitudes on Religion & Religious Leadership." Zogby Research Services, Ocak 2016 (Erişim tarihi: 10 Mart 2018), https://static1.squarespace.com/static/52750dd3e4b08c252c723404/t/569eebcccbced6e361dce467/1453255667316/Millennials+2015+FINAL.pdf

44- Sünni siyasal İslamcı hareketler üzerine çalışan kıdemli bir araştırmacı ile yapılan mülakat, Tahran, Ağustos 2017.

45- A.g.e.

46- A.g.e.

47- A.g.e.

48- A.g.e.

49- A.g.e.

50- A.g.e.

51- A.g.e.

52- Sünni siyasal İslamcı hareketler konusunda uzman bir isim olan eski bir İranlı diplomat ile yapılan mülakat, Tahran, Ağustos 2017.

53 - علوی: جریان های تروریسنی به دنبال تملک زمني هستند/تروریست ها صزبات اساسی خورده اند، ٢١ آذر ١٣٩٦ (دسترسی در ١٠ فروردین ١٣٩٧),
http://www.irna.ir/fa/News/82760672

54- Küresel İhvan ağı ile bağlantıları olan bir yazarla yapılmış mülakat, İstanbul, Nisan 2018.

55- Tahran Üniversitesinde Sünni siyasal İslamcı hareketler üzerine çalışan bir profesörle yapılan mülakat, Tahran, Ağustos 2017.

56- İki İranlı akademisyen ile yapılan mülakat, İstanbul, Mart 2018.

57- A.g.e.

58- İran›daki muhafazakâr eğilimli bir düşünce kuruluşunun başkanı ile yapılan görüşme sırasında kendisi, İran müesses nizamı içerisinde İhvan›a yönelik farklı bakışların olduğunu fakat genel olarak olumlu ve ilişki kurmaya açık bir tavrın da var olduğunu öne sürmüştür. Ancak, Tahran›da İhvan›ın Kahire›de yönetimdeyken sahip olduğu tutum hatırlatılarak yöneltilen eleştiriler de mevcuttur. Tahran, Nisan 2018.

59- A.g.e., s. 56.

60- Orta Doğu uzmanı bir araştırmacıyla yapılan mülakat, Tahran, Ağustos 2017.

61 - Akademisyenler, politikacılar ve eski diplomatlarla yapılan görüşmeler. Tahran, Ağustos 2017.
62 - Reformcu çevrelerle ilişkileri olan İranlı bir Şii din adamıyla yapılan bir görüşmede bu din adamı, muhafazakâr çevrelerin sıklıkla iddia ettiklerinin aksine Mısır'da radikal bir değişime ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Ayrıca İhvan'ın Mısır devlet aygıtını "İhvanlaştırma"ya çalışmasından ötürü de başarısız olduğunu belirtmiştir. Kum, Nisan 2018.
63 - A.g.e.
64 - Tahran'daki bir gazeteci, Muhammed Mursi'nin Bağlantısızlar Zirvesi'ne (2012) katılmak için Tahran'da bulunduğu dönemde Dini Lider'in görüşme davetini reddettiğini söylemektedir. Bu Zirve'den sonra Mursi, dönüş yolunda Suudi Arabistan Kralı Abdullah ile görüşmüş ve bu tavır genel olarak Mursi'nin (ve İhvan'ın) Tahran'ın jestlerine karşı nankör bir tavır olarak algılanmıştır. Tahran, Nisan 2018.
65 - A.g.e., bkz. 44. referans.
66 - İranlı bir Şii din adamı ve üniversite rektörüyle yapılan mülakat, Tahran, Ağustos 2017.
67 - A.g.e.
68 - İnançlar arası diyalog faaliyetlerine dair tecrübesi olan İranlı bir Şii din adamı, Mısır İhvanı›nın İranlı Şii figürlerle olumlu ilişkiler için iletişime geçtiğini ancak bu ilişkilerin kamuya açık olması durumunda kendilerine zarar verebileceğini öne sürme olasılığı olduğunu söylemiştir. Bu din adamı da ilişkilerin kurulması taraftarıdır ancak sabırlı olmak gerektiğini ve olumlu sonuçların birkaç seferden sonra geleceğini söylemektedir. Kum, Nisan 2018.
69 - Tahran'daki bir gazeteci, bu araştırmanın yazarlarına Suudi Arabistan'ın İran'ın Körfez'de ve kendisinin doğu kanadında söz sahibi olduğu bir durumda İhvan gibi siyasal İslamcı bir örgütün Kızıldeniz'de ve kendisinin batı kanadında söz sahibi olmasından muhtemelen rahatsızlık duyduğunu söylemiştir. Tahran, Nisan 2018.
70 - Mısır İhvanı'nın öğrenci işlerine bakan departmanından sorumlu bir eski liderle mülakat, İstanbul, Aralık 2017.
71 - A.g.e.
72 - Bu terim Husam Tamam'ın çalışmasından iktisap edilmiştir, "Tasalluf al Ikhwan: Ta akul al Utrooha al Ikhwaniya wa Su'ood al Salafiyya fee Jama'at al Ikhwan al Muslimeen,", Biblioteca Alexandrina, 2010.
73 - İran ile yürütülen ilişkilerden haberdar olan ve Muhammed Mursi›ye yakın bir İhvan gençlik lideri ile yapılan mülakat, İstanbul, Kasım 2017.
74 - A.g.e., s. 70.
75 - İhvan›ın Hürriyet ve Adalet Partisi›nin dış ilişkiler komitesinin eski bir üyesi olan ve İhvan›ın eski nesil grubundan ayrılan bir eski üye ile yapılan mülakat, İstanbul, Kasım 2017.
76 - Selefiler, Mursi'nin döneminde İranlılara ve Şiilere "açılım" olarak adlandırdıkları tavır sebebiyle İhvan'ı ve Mısır Cumhurbaşkanlığını ağır bir şekilde eleştirmişlerdir.
77 - A.g.e.
78 - A.g.e.
79 - İhvan›ın eski nesilden oluşan grubuna yakın üst düzey bir figürle mülakat, İstanbul, Ocak 2018.
80 - A.g.e.
81- A.g.e.
82- İhvan›ın eski nesilden oluşan grubuna yakın ve grubun dış ilişkiler komitesinin eski üyesi olan üst düzey bir figürle yapılan mülakat, Londra, Ocak 2018.
83- A.g.e., s. 73.
84- A.g.e., s. 73.
85- Mursi yönetiminden üst düzey bir yetkiliyle mülakat, İstanbul, Ocak 2018.
86- Şu an Mısır rejimine karşı şiddet içeren yollarla direnilmesini savunan bir eski İhvan gençlik üyesi ile mülakat, İstanbul, Aralık 2017.
87 - A.g.e., s. 82.
88 - A.g.e., s. 70.

89 - A.g.e., s. 73.
90 - A.g.e., s. 79.
91 - A.g.e., s. 70 A.g.e., s. 73.
92 - A.g.e., s. 79.
93 - Yeni nesil İhvan grubuna yakın olan ve eski nesilden oluşan diğer gruptan ayrılmış bir akademisyen ile mülakat, İstanbul, Ocak 2018.
94 - Hamas'tan orta düzey bir lider ile mülakat, İstanbul, Ağustos 2017.
95 - Mısır İhvanı ile bağlantıları olan Sünni bir din adamı verdiği mülakatta, İran'ın bölgesel politikasına yönelik eleştirilere rağmen, İhvan'ın Riyad'a karşı manevra alanı sağlamak için Tahran ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini öne sürmüş ve "İran ile kurulacak ilişkiler net bir ajandayı ve planı esas alırsa bunun sonuçları İhvan için olumlu olabilir" demiştir. Yine bu bağlamda, "Hamas'ın İran ile uzun süredir devam eden ilişki biçimi Mısırlılara yol gösterebilir" şeklinde konuşmuştur. İstanbul, Nisan 2018.
96 - A.g.e., s. 79.
97 - A.g.e., s. 79.
98 - İhvan›a ve Türk hükümetine yakın üst düzey bir figürle yapılan mülakat, İstanbul, Ocak 2018.
99 - A.g.e., s. 79.
100 - A.g.e., s. 82.
101 - A.g.e., s. 79. Meseleyi daha fazla açmak gerekirse, küresel İhvan ağının Londra'daki ofisi bölgesel İhvan hareketlerinin uluslararası ilişkiler yönetiminde sembolik bir rol oynamaktadır. Bu ofis aynı zamanda farklı İhvan hareketleri arasında koordinasyonu da sağlamaktadır. Ofis, Mısır İhvanı Rehberlik Konseyi'nin bir üyesi, Mürşid Vekili, küresel İhvan ağının Genel Sekreteri ve İhvan'ın Avrupa'daki Sözcüsü olan İbrahim Munir tarafından yönetilmektedir. Gözlemciler genelde İhvan hareketlerinin politik karar alma mekanizmalarında ve uluslararası ilişkilerde bu ofisin etkisini yeterince hesaba katmamaktadır.
102 - A.g.e., s. 79.
103 - A.g.e., s. 75.
104 - A.g.e., s. 93.
105 - A.g.e., s. 70.
106 - A.g.e., s. 85.
107 - A.g.e., s. 56.
108 - A.g.e., s. 56.
109 - A.g.e., s. 56.
110 - A.g.e., s. 86.
111 - A.g.e., s. 86.
112 - A.g.e., s. 86.
113 - A.g.e., s. 86.
114 - A.g.e., s. 86.
115 - A.g.e., s. 86.
116 - A.g.e., s. 86.

YAZAR HAKKINDA

Tamer Badawi, Al Sharq Forum'da Araştırmacı olarak çalışmaktadır. 2016 yılında Central European University'den uluslararası ilişkiler (uluslararası politik ekonomi üzerine çalışarak) yüksek lisans derecesini almıştır. Lisans eğitimini ise 2013 yılında Alexandria University'de Doğu Çalışmaları alanında tamamlamıştır. Carnegie Endowment for International Peace'in yönetimindeki bir site olan Sada Journal'ın düzenli yazarları arasında yer almaktadır. Ayrıca Doha merkezli Al Jazeera Center for Studies için raporlar kaleme almaktadır. Araştırma Alanları: Orta Doğu'nun Politik Ekonomisi, Nükleer Anlaşma Sonrası İran'ın Ekonomik Kalkınması ve Küresel Enerji Piyasaları.

Osama Al-Sayyad, Al Jazeera ve TRT'de çalışan Mısırlı bir gazeteci ve yapımcıdır. Çalışmalarında, Orta Doğu'da siyasal İslamcı hareketlere ve sivil-asker ilişkilerine odaklanmaktadır. Bu çalışmaları hem araştırmacı hem de veriye dayalı gazetecilik faaliyetleri ile gerçekleştirmektedir.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum; amacı, Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için tarafsız araştırmalar yapıp buna dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeten araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

/ SharqForum

/ Sharq-Forum

ALSHARQ FORUM

İRAN VE MISIR MÜSLÜMAN KARDEŞLERİ: İLİŞKİLER GELİŞECEK Mİ YOKSA BASİT BİR ONARIMDAN MI GEÇECEK?

Arap Baharı'nın patlak vermesiyle yaşanan devrimlerin ardından artan İran nüfuzu, İran İslam Cumhuriyeti'nin Arap toplumları, özellikle de Sünni topluluklar nezdindeki imajını ciddi bir şekilde değiştirmiştir. İran'ın, Suriye'deki mevcut rejimin lideri Beşar el-Esad'a karşı 2011'de başlatılan isyan girişimlerinin bastırılmasındaki ve Maşrık bölgesindeki ülkelerde devlet güçlerine paralel güvenlik birimleri ile askeri birlikler oluşturma girişimleri, İran açısından olumsuz bir imaj yaratmıştır. İran ise bu imajı düzeltmek ve Sünni Arap ortaklardan oluşan geniş bir taban oluşturmak için jeopolitik kazanımları yoluyla yerel Sünni Arap toplulukları ile iletişim ağları inşa etmeye çalışmaktadır.

منتدى الشرق
ALSHARQ FORUM
www.sharqforum.org